

Dr Kosta Nikolić

Naučni savetnik, Institut za savremenu istoriju, Beograd, Republika Srbija
Email: kostasnikolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2451-8918

O početku rata na Kosovu i Metohiji: januar – mart 1998.

Apstrakt: Glavno istraživačko pitanje kojim se bavi ovaj članak jeste sukob Srba i Albanaca na Kosovu i Metohiji u poslednjoj deceniji 20. veka. Ovaj sukob ima svoju dugu i složenu istoriju, i o tome se piše u uvodnom delu. Pažnja je usmerena na snage Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije na Kosovu i na Oslobođilačku vojsku Kosova, čiji je cilj bio nezavisno Kosovo, a koristila se sredstvima oružane borbe. Centralno mesto u radu zauzimaju događaji tokom prva tri meseca 1998. u oblasti Drenice koji su doveli do opšteg rata. U tim sukobima, osim pripadnika srpske policije i Oslobođilačke vojske Kosova, stradali su i albanski civili, zbog čega se rukovodstvo Srbije našlo na udaru međunarodne zajednice.

KLjučne reči: Kosovo i Metohija, Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, Oslobođilačka vojska Kosova, terorizam, Drenica, Adem Jašari

Istorijski kontekst

Rat na Kosovu se u međunarodnoj akademskoj javnosti tretira kao poslednji sukob u tragičnom i složenom raspadu Jugoslavije na kraju 20. veka. Opšte mesto jeste i da je zbog rasplamsavanje etničkih tenzija od strane rukovodstva Srbije rat bio neizbežan. Srpsko-albanski sukob bio je, međutim, mnogo kompleksniji i on se ne može u potpunosti razumeti bez sagledavanja duboke istorijske vertikale.

Vekovni život Srba i Albanaca na Kosovu i Metohiji svodio se uglavnom na paralelni život njihovih zajednica, sa vrlo malo međusobnog prožimanja. Na to su, osim različitog istorijskog položaja, uticale i duboke suprotnosti između ova dva naroda, jezičke, kulturološke i verske u prvom redu. U savremenoj epohi Albanci nisu u značajnijoj većini podržali ni jugoslovensku ideju, ni jugoslovensku državu. Oni su, preko svojih elita, bili čvrsto vezani za ideju stvaranja „velike Albanije“ koja je definisana još 1878. (Prva prizrenska liga).

U 20. veku promenila su se tri različita društveno-politička sistema u Jugoslaviji/Srbiji, menjala se politika i ideologija Albanaca na Kosovu, kao i političko uređenje Albanije, ali su sporovi ostali nepromenjeni. Za rešenjem problema tragalo se u razli-

čitim situacijama, bilo kroz definiciju statusa Kosova, ili kroz represiju i dominaciju srpske i/ili albanske strane. Ništa od toga nije promenilo suštinu problema. Tek u vreme socijalizma usledili su pokušaji da se ova dva naroda integrišu. Taj period karakterisalo je i stalno „popuštanje“ albanskom nacionalizmu, pa su Albanci prešli put od oblasne autonomije nižeg stepena do skoro nezavisnog statusa od Srbije, kako su to definisala ustavna rešenja iz 1974. godine. U tom periodu, iz različitih razloga, a najviše pod snažnim pritiscima Albanaca, došlo je do iseljavanja Srba i promene demografske slike Kosova i Metohije. Podaci pokazuju da se u periodu od 1948. do 1981. stanovništvo albanske nacionalnosti u ukupnoj populaciji povećalo sa 68,45% na 77,5%, dok je ono srpske nacionalnosti zabeležilo pad sa 23,62% na 13,2%.¹

Slom poretka „realnog socijalizma“ u Istočnoj Evropi doveo je do toga da Jugoslavija na Zapadu više nije imala privilegovan status. Ajvor Roberts je o tome u Tribunalu u Hagu svedočio na sledeći način: „Novi ambasador SAD Voren Cimerman [Warren Zimmermann] jasno je 1989. izrazio ovu beskompromisnu i hladnu novu poruku: Jugoslavija više ne uživa geopolitički značaj koji su joj dodelile SAD tokom Hladnog rata. U ekonomskoj i političkoj otvorenosti već su je pretekle Mađarska i Poljska. Osim toga, ljudska prava su postala jedan od glavnih elemenata u politici SAD. Ako Jugoslavija želi da nastavi bliske odnose sa SAD, moraće da prekinе zloupotrebu ljudskih prava na Kosovu.“²

Istovremeno je, umesto neophodnih političkih i društvenih reformi, došlo do snažnog proboja nacionalizma u politički sistem Srbije. Tako je definisan poredak koji je imanentno težio autokratiji jer je zahtevao suzbijanje političkog pluralizma u ime nacionalnog jedinstva i stalnu mobilizaciju protiv spoljnih neprijatelja koji sprečavaju unutrašnju demokratizaciju. Na taj način nacionalisti i režim Slobodana Miloševića postigli su svoj glavni cilj: postavili su nacionalno pitanje ispred demokratskog.³

Ustavni položaj Albanaca u Jugoslaviji promenjen je izmenama Ustava Srbije usvojenim 28. marta 1989. godine. Albanska politička alternativa pružila je žestok otpor, Kosovo su danima potresali veliki neredi i sukobi Albanaca sa policijom, smireni intervencijom Jugoslovenske narodne armije. Skupština Kosova je, u uslovima neproglašene vanrednog stanja, 23. marta prihvatila amandmane na Ustav Srbije.⁴

Tu odluku poništilo je 111 albanskih delegata Skupštine kada su 2. jula 1990. usvojili „Ustavnu deklaraciju Kosova kao samostalne i ravnopravne zajednice u sklopu federacije (konfederacije) Jugoslavije“. Albanci su proglašeni narodom – nacijom, jer su najbrojniji narod na Kosovu i Metohiji. Do konačne pravne primene deklaracije, „Skupština i organi vlasti Kosova“ svoje odnose u ustavnom uređenju Jugosla-

¹ Miomir Gatalović, „Prilozi za proučavanje iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije pod vlašću Josipa Broza Tita“, *Istorija 20. veka*, 1 (2024), 207.

² Sudski spisi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (United Nations ICTY Unified Court Records), <https://ucr.irmct.org/> [Tribunal]. Predmet IT-03-69. Jovica Stanišić, dokaz 1D00430.B. Izjava od 4. aprila 2019. godine. Roberts (Sir Ivor Anthony Roberts) je od marta 1994. bio otpravnik poslova u britanskoj ambasadi u Beogradu, a kada je London priznao SRJ, i ambasador do 1997. godine

³ Dragan Popović, „Serbian Nationalism and Reforms in Yugoslavia 1980–1990: From Covered Benefit to Open Hostility“, *History in Flux*, no. 6 (2024), 52–53.

⁴ Kosta Nikolić, Srđan Cvetković, *Srbi i Albanci na Kosovu i Metohiji u 20. veku* (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2014), 260.

vije zasnivaće na važećem ustavu Jugoslavije, a ne na amandmanima na Ustav Srbije „pri čemu se vrši i poništavanje odluke Skupštine Kosova od 23. marta 1989. o davanju saglasnosti na te amandmane“. Rečeno je i da će se teritorija Kosova i Metohije u javnoj komunikaciji označavati samo kao „Kosovo“.⁵ Deklaracija je usvojena na ulici, ispred zgrade pokrajinske Skupštine. Zbog nelegalnog proglašenja Kosova za republiku, Skupština Srbije donela je 5. jula „Zakon o prestanku rada Skupštine i Izvršnog veća SAP Kosovo“. Sve funkcije pokrajinskih organa preuzeli su Skupština i Vlada Srbije.⁶

Kao odgovor, 117 albanskih delegata proglasilo je 7. septembra 1990, u Kačaniku, Ustav Republike Kosovo.⁷ Potom je usledio improvizovani referendum o nezavisnosti sproveden od 26. do 30. septembra 1991. godine. Referendum je organizovao Demokratski savez Kosova (Lidhja Demokratike e Kosovës shkurt, osnovan decembra 1989) koga je vodio pisac Ibrahim Rugova. Vlasti Srbije referendum su proglasile ilegalnim, ali nisu ometale njegovo održavanje. Nakon glasanja proglašena je nezavisnost, koju nije priznala ni jedna država članica Ujedinjenih nacija osim Albanije.

Albanci se nisu uključili u rat koji je zahvatio Jugoslaviju. Poznata je Rugovina izjava da bi rat za Albance bio katastrofa: „Ne bismo imali nikakve šanse. Verujemo da je bolje ne raditi ništa i ostati živ nego biti masakriran“.⁸ Škeljzen Malići je takvo opredeljenje objasnio sledećim rečima: „Čekanje i strpljenje bili su imperativ vremena. Kosovo nije imalo nijedan preduslov za otvorenu konfrontaciju. U to vreme, to su znali i radikalni u redovima Albanaca koji su govorili da se Kosovo ne može osloboditi bez oružane pobune i rata. Rugova je samo prilagodio svoju strategiju realnom stanju i mogućnostima koje smo imali u to vreme“.⁹

Naredni korak bili su parlamentarni i predsednički izbori održani 24. maja 1992. godine. Vlada Srbije ih je proglasila nezakonitim i nije priznala njihove rezultate. Na parlamentarnim izborima pobedio je Demokratski savez Kosova, a na predsedničkim Ibrahim Rugova. DSK je proklamovao pasivan otpor i bojkot institucija države Srbije u borbi za nezavisnost. Vodio je politiku nenasilnog građanskog otpora i uspostavio takozvani paralelni sistem koji je imao vladu (delovala je u egzilu), finansiran od strane albanske emigrantske zajednice i putem „dobrovoljnog poreza solidarnosti“.

Stanjem na Kosovu bavio se Tadeuš Mazovjecki (Tadeusz Mazowiecki), specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava Ujedinjenih nacija. U izveštaju koji je Savetu bezbednosti dostavio posle boravka na teritoriji bivše Jugoslavije od 12. do 22. oktobra 1992, Mazovjecki je pisao da je posle ukidanja autonomije Kosova, Skupština Srbije 26. jula 1990. usvojila zakon o radnim odnosima u „vanrednim okolnostima“ koji je omogućio otpuštanja hiljada Albanaca u državnoj upravi i javnim preduzećima uz istovremeno zapošljavanje Srba i Crnogoraca na njihovim mestima: „Radnici albanske nacionalnosti morali su, da ne bi bili otpušteni ili pre nego

⁵ Amandmanima na Ustav SFRJ iz 1968. izbrisana je odrednica „Metohija“ iz naziva južne srpske pokrajine. Vraćena je Ustavom Srbije usvojenim 28. septembra 1990. godine.

⁶ Kosta Nikolić, *Jugoslavija, poslednji dani 1989-1992*. Knjiga prva: *Svi Srbi u jednoj državi* (Beograd: Službeni glasnik, 2018), 252.

⁷ Škeljzen Malići, *Kosovo i raspad Jugoslavije* (Beograd: MOSTART d.o.o, 2014), 199.

⁸ Tim Judah, „The Kosovo Liberation Army“, *Perceptions. Journal of International Affairs*, 3 (2000), 65.

⁹ Š. Malići, *n.d.*, 215.

što bi dobili posao, potpisati dokument u kome potvrđuju da prihvataju političke i druge mere koje su preduzele srpske vlasti na Kosovu. Prema mnogim primljenim izveštajima, oni koji su odbili nisu samo ostali bez posla, već su u brojnim slučajevima isterani iz svojih stanova. Politika masovnog otpuštanja uticala je i na obrazovni sistem. S hiljadama nastavnika koji su otpušteni jer su odbili da podučavaju prema novom nastavnom programu koji je uvela Vlada Republike Srbije, došlo je do toga da albanski đaci postepeno gube pristup obrazovnom sistemu. Procenjuje se da 400.000 dece na Kosovu već dve godine ne ide u škole jer se mnogi roditelji ne slaži da im se deca školuju u skladu sa srpskim nastavnim programom. Smatra se da je više od 800 univerzitetskih radnika otpušteno¹⁰.

Međunarodna zajednica je od Srbije tražila da poštuje ljudska prava Albanaca i da sa njihovim legitimnim političkim predstavnicima povede politički dijalog. Rukovodstvo Srbije je, međutim, zadržalo svoj uobičajeni pristup: Kosovo je unutrašnje pitanje Srbije, tamo se ne radi o ljudskim pravima već postoji snažan separatistički pokret koji namerava da pokrajinu izdvoji iz Srbije i priključi je Albaniji. Politika Albanaca tumačena je kao psihološko-propagandna aktivnost kako bi se u inostranstvu stvorio diskurs o kršenju ljudskih prava: „Samovoljno su napustili radna mesta u državnim ustanovama i preduzećima. Organizovali su paralelno školstvo u privatnim objektima, van školskih ustanova. Organizovali su finansiranje iz inostranstva i izdvajali novčana sredstva za školstvo i ostale paralelne organe, a kasnije za nabavku oružja i ostale opreme. Inscenirali su simuliranje masovnih trovanja, na ilegalan način su formirali paralelnu policiju¹¹“.

Ništa se značajnije nije menjalo u narednim godinama. Albanci su bojkotali sve parlamentarne izbore i u Srbiji i u SR Jugoslaviji, pa je propuštena prilika da se reše nacionalni sporovi. Došlo je do produbljivanja nacionalizma i ksenofobije i srpsko-albanski odnosi su polarizovani u svim životnim sferama.¹²

Na mirovnoj konferenciji u Dejtonu 1995. nije razmatrano pitanje položaja Albanaca, iako je među albanskim političarima vladalo uverenje da će u završnici bosanske drame međunarodna zajednica staviti na dnevni red i problem Kosova, ako ne i čitavo albansko pitanje. Međutim, albanski maksimalistički ciljevi, skriveni iza platforme o autonomiji, bili su neprihvatljivi.

¹⁰ Tribunal: Predmet IT-04-81. Momčilo Perišić, dokaz P02441.B. „Stanje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije“.

¹¹ Tribunal: Predmet IT-02-54. Slobodan Milošević, dokaz D298.1.

¹² Dejvid Oven, od avgusta 1992. do juna 1995. bio je kopredsednik Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, piše da je sa Miloševićem mogao otvoreno da razgovara o svemu osim o Kosovu: „Prigodom gotovo svakog našeg susreta ja bih u jednom trenutku postavio pitanje Kosova, a čim bih to učinio, znao sam da sam pogodio krivu notu. Pri spomenu Kosova ljubazna bi se krinka ponekad raspala i ušli bismo u ružan sukob. Kao da je znao da je to najteže branljivo područje njegovog ponašanja, na kojem je bio osobno ranjiv, ponekad bi se režući okomio na mene ili na bilo koga drugog tko bi pokrenuo to pitanje. Pretpostavljam da mu se nitko od bliskih suradnika nikada nije usprotivio. Milošević je došao na vlast preko pitanja Kosova, a u tom je procesu govorio u ime gotovo svih Srba koji su iskreno verovali da je Tito žrtvovao njihove interese kako bi ušutkao Albance. Ipak, Milošević će nakon pada Krajine 1995. shvatiti da bi Kosovo moglo postati njegova propast“. David Owen, *Balkanska odiseja* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1998), 169–170.

Ipak, kako je odmah posle konferencije konstatovala američka obaveštajna zajednica, Dejtonski sporazum je podstakao nameru Albanaca da pridobiju međunarodnu pažnju, ali nije bilo verovatno da će njihovi naponi u bliskoj budućnosti promeniti postojeće stanje na Kosovu: „Iako zabrinuti zbog njihovog navodnog isključenja iz pregovora o opštem mirovnom rešenju, kosovski Albanci izgleda da Dejtonski sporazum, posebno snažno vođstvo SAD i percipirano davanje autonomije na osnovu etničke pripadnosti, vide kao model za rešavanje sukoba oko Kosova. Zajedno sa albanskim predsednikom Berišom¹³ koji je takođe iskoristio Dejtonski sporazum kao klin da dovede sudbinu Kosova u međunarodnu pažnju, oni su pojačali svoje javne zahteve da kroz dijalog ostvare eventualnu nezavisnost. Ako se Beogradu dozvoli da se reintegriše u međunarodnu zajednicu bez uslova za poboljšanje situacije na Kosovu, aktivisti kosovskih Albanaca mogu postati sve uticajniji i mogli bi da koriste drastičnije mere da pridobiju međunarodnu pažnju, verovatnim izazivanjem nasilja u pokrajini. Predsednik Beriša je početkom decembra američkim diplomatama izjavio da će neuspeh u rešavanju kosovskog problema dovesti do neizvesne budućnosti na Balkanu“.¹⁴

Posle okončanja epohe ratova koji su četiri godine potresali bivšu Jugoslaviju, izgledalo je da se međunarodni položaj Srbije stabilizovao. Nije bilo tako. Autoritarna priroda Miloševićevog režima i *status quo* na Kosovu otežavali su integraciju Srbije u nove tokove evropske istorije.

Savezna Republika Jugoslavija je 8. aprila priznala Makedoniju i to pod njenim ustavnim imenom „Republika Makedonija“ a ne pod međunarodnim „Bivša jugoslovenska Republika Makedonija“. Taj potez Beograda izazvao je krizu u odnosima sa Grčkom, iz dobro poznatih razloga. Tim povodom Predsedništvo Evropske unije usvojilo je dan kasnije Deklaraciju u kojoj je navedeno da „sporazum koji su juče potpisale vlasti SRJ i BJRM otvara put priznavanju Savezne Republike Jugoslavije od strane država članica, u skladu sa njihovim odgovarajućim procedurama“. Dalje je navedeno da će razvoj dobrih odnosa sa SRJ i njen položaj u međunarodnoj zajednici zavisi od „konstruktivnog pristupa“ Beograda najvažnijim pitanjima: međusobno priznanje svih država bivše Jugoslavije, saradnja sa Tribunalom u Hagu i „davanje velikog stepena autonomije Kosovu“.¹⁵

Velika Britanija je odmah 9. aprila obnovila pune diplomatske odnose sa SRJ. Ajvor Roberts je tada Miloševiću preneo poruku Malkolma Rifkina (Sir Malcolm Leslie Rifkind), šefa Forin ofisa (Foreign Office) o potrebi „što bržeg napretka“ u vezi sa Kosovom: „Milošević je rekao da se sprema da pokrene pitanje školstva. Ako pokušaji vraćanja Albanaca u državni sistem budu uspešni, smatrao je da je moguće krenuti napred i u osetljivijim oblastima. Posle mog standardnog prigovora na žalostan nedostatak ljudskih prava na Kosovu, zamolio sam ga da tamo vrati neke elemente poverenja određenim merama, kao što je oslobađanje političkih za-

¹³ Sali Berisha, predsednik Albanije od 1992. do 1997. godine.

¹⁴ National Archives. Clinton Digital Library, <https://clinton.presidentiallibraries.us/searching>; “Balkan Conflict Spillover Unlikely in Near Term. Intelligence Report, 21 December 1995”.

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A91996E001101>. – Iste principe usvojio je i Savet ministara Evropske unije na sastanku održanom 21. i 22. juna u Firenci (https://www.europarl.europa.eu/summits/fir1_en.htm).

tvorenika. Mogao bi da promeni političku klimu najavom amnestije. Odgovorio mi je da će dobro razmisliti. I to je bilo sve što je učinio“.¹⁶

Prvi Miloševićev „znak dobre volje“ usledio je 5. juna 1996. kada je u Prištini otvorena Kancelarija informativne službe SAD (U.S. Information Service Office).¹⁷ Prvi šef ove službe bio je Lorens Batler (Lawrence E. Butler) sa kojim je Milošević 1995. u Beogradu intenzivno sarađivao pre konferencije u Dejtonu. Prethodno je Batler 1993. na Kosovu bio član misije za sprečavanje sukoba, formirane 1990. pod okriljem Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju.

Potom je usledio pomak u normalizaciji stanja u obrazovnom sistemu kada su 1. septembra Milošević i Ibrahim Rugova, uz višemesečno posredovanje katoličke humanitarne zajednice Sveti Eđidio (Sant'Egidio) iz Italije, potpisali Sporazum o obrazovanju, odnosno o povratku albanskih učenika, studenata, nastavnika i profesora u škole i na fakultete. U zajedničkoj izjavi, koju je Rugova potpisao u Prištini, a Milošević u Beogradu, naglašeno je da dogovor o normalizaciji obrazovnog sistema ima društveni i humanitarni značaj i da je iznad svake političke rasprave: „Briga koju osećaju dole potpisani za budućnost albanske dece i omladine rukovodila ih je da postignu ovaj dogovor. Kad mladi ljudi ozbiljno pristupe svom obrazovnom i kulturnom uzdizanju tako da postanu odgovorni građani, doći će do pobeđe civilizacije, a ne do pobeđe jednih nad drugima“.¹⁸

Vlada Srbije je 11. septembra 1996. odredila tročlanu grupu za sprovođenje sporazuma.¹⁹ Sporazum je predviđao: Institut za albanologiju u Prištini biće otvoren 31. marta 1998; do tog datuma Zajednica Sveti Eđidio odrediće prva tri fakulteta Univerziteta u Prištini na koja će albanski studenti i profesori biti vraćeni do 30. aprila 1998; do tog datuma zajednica Sveti Eđidio će odrediti još tri fakulteta na kojima će se do 31. maja 1998. normalizovati nastava. Rad ostalih sedam fakulteta biće normalizovan do 30. juna 1998, a do 30. septembra iste godine albanski studenti i profesori imaće pristup korišćenju univerzitetskih objekata (menzi, biblioteka, studentskih domova) „na odgovarajući način“, a školska godina „mora normalno da počne“ 1. oktobra 1998. godine. Do 31. marta 1998. albanski učenici osnovnih i srednjih škola moći će da se vrate u škole „koje u ovom trenutku ne koriste“, a do 30. aprila 1998. i u one škole koje se delimično koriste.²⁰

Osim što je imao previše dug vremenski period za realizaciju, na primenu sporazuma uticale su i suprotne pozicije dve strane: albanska ga je shvatala kao sporazum koji se odnosio na nezavisno Kosovo, a srpska kao sporazum koji se odnosio na Kosovo u sastavu Srbije.

Oslobodilačka vojska Kosova

Kako „gandijevski otpor“ srpskim vlastima koji je proklamovao DSK nije doveo do konkretnih rezultata, otvoren je prostor za nove lidere koji će uskoro stupiti na istorijsku pozornicu kroz „Narodni pokret Kosova“ (Lëvizja Popullore e Ko-

¹⁶ Tribunal: Stanišić, dokaz 1D00430.B. Izjava Ajvora Robertsa Tribunalu od 4. aprila 2019. godine.

¹⁷ <https://sk.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/history/>,

¹⁸ Tribunal: Predmet IT-05-87. Milan Milutinović, dokaz P00715.

¹⁹ *Službeni Glasnik Republike Srbije*, 12. septembar 1996, 1.

²⁰ Tribunal: Milutinović, dokaz 2D00001.

sovės, delovao je i u emigraciji) i njegovo vojno krilo Oslobođilačku vojsku Kosova (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK). Oni su se zalagali za oružanu borbu sa ciljem da se Kosovo „oslobodi od Srbije“.

Počeci formiranja OVK datiraju iz ranih 90-ih godina 20. veka, a njeno porijeklo nije najjasnije. Ona se oslanjala na duboke istorijske tradicije otpora srpskoj vlasti na Kosovu, ali nije preuzela „marksističko-lenjinistički“ narativ karakterističan za period posle Drugog svetskog rata. OVK je sledila samo nacionalni okvir – borba za nezavisno Kosovo.

Prema podacima MUP-a Srbije, tokom 1993. na Kosovu su formirane prve manje terorističke grupe (trojke) koje su se kretale od mesta do mesta i vršile oružane napade na pripadnike policije. U Albaniji je organizovana specijalistička diverzantsko-teroristička obuka, „a instruktori su im bili teroristi-plaćenici iz inostranstva. Organizovali su švercerske kanale oružja i droge. Na ilegalan način su unosili veće količine oružja i vojne opreme. Sve češće vrše oružane napade na policiju, a potom i na građane“.²¹

Važan korak u organizovanju OVK desio se 24. aprila 1993. u Kičevu, u Makedoniji, kada je „Narodni pokret Kosova“ preimenovan u „Narodni pokret za Republiku Kosovo“. Tada je saopšteno da će se za ovaj cilj borba voditi svim metodama, uključujući i oružani ustanak. Krajem 1993. u okviru ovog pokreta formiran je specijalni sektor sa zadatkom da koordinira oružane jedinice na Kosovu. Sledeće godine usvojeno je ime „Oslobodilačka vojska Kosova“ i počelo je ujedinjavanje različitih oružanih grupa.²²

U optužnici koju je Okružno javno tužilaštvo u Prištini 25. jula 1997. podiglo protiv 21 lica, rečeno je da su oni od sredine 1992. pa do početka 1997. oformili „neprijateljsko terorističko udruženje pod nazivom ‘Oslobodilačka vojska Kosova’ koje je delovalo na čitavom području Kosova i Metohije“, da je OVK planirala i preduzimala „organizovane i koordinirane akte nasilja“, naoružavala se, omasovljavala i izvršila više desetina napada na pripadnike i objekte MUP-a, „objekte gde su smeštena izbegla lica i objekte za ta lica u izgradnji, objekte gde se okupljaju pripadnici srpskog i crnogorskog naroda i više građana Srba, Crnogoraca i Albanaca, pri čemu su sa umišljajem lišili i pokušali da liše života više lica, na razne načine izazivali opasnost za život ljudi i naneli veliku materijalnu štetu, čime je stvoreno osećanje nesigurnosti kod građana, posle čega su izdali 29 saopštenja u kojima su preuzeli odgovornost za preduzete terorističke akte“.²³

OVK je oružje dobijala i iz Srbije, ali o tome postoje samo fragmentarni podaci. Povratkom sa ratišta iz Hrvatske i Bosne, veliki broj dobrovoljaca je doneo

²¹ Tribunal: Milošević, dokaz D298.1.

²² Petar R. Ristanović, „Koreni pobune – počeci organizovanja ‘Oslobodilačke vojske Kosova’“, *Bratstvo: časopis Društva Sveti Sava*, 26 (2022), 39 i 48.

²³ Tribunal: Predmet IT-05-87/1. Vlastimir Đorđević, dokaz D00893. – Sudski procesi protiv Albanaca nisu uvek vođeni u skladu sa pravnom procedurom. Karakteristična je odluka Okružnog suda u Prištini od 30. oktobra 1996. da se advokatima tri optužena Albanca ne dozvoli prisustvovanje izvođenju pojedinih istražnih radnji: ispitivanje okrivljenih (osim onoga koga brani), suočenje i saslušanje svedoka, kao i razmatranje svih spisa i zapisnika (osim zapisnika o ispitivanju okrivljenog kojeg on brani) i razgledanje prikupljenih predmeta koji služe kao dokaz „jer to zahtevaju posebni razlozi bezbednosti zemlje“ (Tribunal: Milutinović, dokaz P03109).

oružje, municiju i druga vojna sredstva. Najčešće su u pitanju bili dobrovoljci koje je na ratišta slala Srpska radikalna stranka. Prodaja tog oružja OVK postala je raširena pojava tokom 1995. godine.²⁴

OVK se u početku sastojala od manjih nepovezanih grupa, od seoskih jedinica koje su bile organizovane oko jedne porodice. Te grupe počele su da napadaju srpske policijske snage, a terorizam je korišćen za promociju političkog cilja. Do kraja 1997. OVK je dostigla određeni stepen organizovanosti i počela je da preuzima odgovornost za napade na pripadnike srpske policije i srpske civile, ali i na Albance koji su bili lojalni Srbiji. MUP Srbije je od 1997. registrovao intenzivne oružane napade, posebno na pripadnike policije, organizovana je obuka na teritoriji pokrajine, pravljene su bolnice, obezbeđivan sanitetski materijal i lekovi iz inostranstva, izgrađivani su fortifikacijski objekti i bunker: „Organizovali su straže u naseljenim mestima kako bi sprečili ulazak policije ili ‘nepozvanih građana’. Prinudivali su Albance, posebno mlade, da im se priključe, zbog čega je jedan broj otišao u inostranstvo. Nasilno su oduzimali vatreno oružje od Albanaca koje su posedovali legalno, vršili nasilje nad njima, posebno prema Albancima katoličke veroispovesti“.²⁵

Srpski izvori navode da je 18. novembra 1997, u selu Komorane u opštini Glogovac, izvršen oružani napad na vozilo u kome su bili Gaši Ćamilj (teže je ranjen), direktor preduzeća „Yuko drenica“ iz Glogovca, poslanik u Skupštini SRJ, i njegov vozač.²⁶

Vojnici OVK prvi put su se javno pojavili u uniformama 28. novembra 1997. godine u mestu Lauši, opština Srbica, na sahrani jednog nastavnika koga je ubila srpska policija, kako navodi Tribunal.²⁷ Ostalo je nejasno šta je tačno bilo u pitanju. Dan kasnije, 29. novembra, u jednom selu u opštini Štimlje, u automobilu je ubijen Dalip Dugoli, radnik lokalne zemljoradničke zadruge.²⁸

Obaveštajne strukture Vojske Jugoslavije registrovale su intenzivnije propagandno delovanje OVK posle javnog pojavljivanja. U izveštaju 14. kontraobaveštajne grupe Uprave bezbednosti Generalštaba VJ od 18. decembra 1997, navedeno je da je uočeno isticanje plakata kojima OVK uvodi policijski čas u vremenu od 20.00 do 06.00 sati u „etnički čistim“ albanskim naseljima: „Policijski čas uvodi se, navodno, zbog izvođenja terorističkih akcija tokom meseca decembra. U vreme policijskog časa registrovano je pojačano delovanje tzv. seoskih straža, uz legitimisanje i maltretiranje slučajnih prolaznika. Ponovo je registrovana pojava upućivanja pretećih pisama-upozorenja Albancima lojalnim Republici Srbiji (Vučićrn). Ustanovljeno je postojanje ilegalne radio stanice na teritoriji opštine Peć. Putem stanice, šalju se nejasne poruke na albanskom jeziku u kojima se pominje VJ i upućuju pretnje u smislu ‘vatra za vatru, krv za krv’. U ilegalnom listu Nacionalnog pokreta za oslobođenje Kosova uglavnom se ve liča OVK i ističe da je opštenarodni ustanak jedini metod ostvarivanja nezavisnosti,

²⁴ Prvi takav slučaj dokumentovao je 10. jula 1995. Centar Resora Državne bezbednosti iz Leskovca (Tribunal: Stanišić, dokaz D01338). O prodaji oružja Albancima izveštaje su ostavili Centar RDB iz Kraljeva u izveštaju od 31. jula 1995, Centar RDB iz Vranja u izveštaju od 4. avgusta 1995. i Centar RDB iz Niša u izveštaju od 8. avgusta 1995 (isto, dokazi D00250, D01339 i D01337).

²⁵ Tribunal: Milošević, dokaz D298.1.

²⁶ Tribunal: Milutinović, dokaz 6D00593.

²⁷ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, II, 584.

²⁸ Tribunal: Đorđević, dokaz D00858.

odnosno, konačnog oslobađanja Kosova. Apeluje se na Albance, kako na KiM, tako i u inostranstvu da pomažu OVK u svim situacijama, kao i u materijalnom pogledu. Cenimo da je ispoljena psihološko-propagandna delatnost OVK u funkciji eksploataisanja dostignute euforije obelodanjivanja postojanja OVK²⁹

Do 1998. OVK je postala čvršće organizovana, njeno ljudstvo i snaga bili su u porastu. Kako je zaključio Tribunal, „neosporno je da je OVK prebacivala zalihe na Kosovo iz susedne Albanije i da je Albanija služila kao baza za obuku boraca OVK³⁰

Prema podacima MUP-a Srbije, u periodu od 1991. do 1997. izvršena su 134 „teroristička napada“ na Kosovu i Metohiji: 90 na pripadnike i objekte MUP-a, devet na objekte u kojima su bile smeštene izbeglice i 35 napada na građane i druge objekte. U njima je bilo ubijeno 45 lica: 26 građana i 19 pripadnika MUP-a, uz 70 ranjenih i povređenih: 49 pripadnika MUP-a i 21 građanin. U istom periodu desio se 21 napad na „građane albanske nacionalne manjine lojalne Republici Srbiji“ u kojima je bilo 17 ubijenih i devet povređenih lica. Bilo je i 229 otetih lica, a sudbina njih 117 bila je nepoznata.³¹

Jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije na Kosovu

Glavne organizacione jedinice MUP-a Srbije bili su Resor javne bezbednosti i Resor državne bezbednosti. Za održavanje javne bezbednosti bili su odgovorni Sekretarijati unutrašnjih poslova. Od ukupno 33 SUP-a, na Kosovu i Metohiji ih je bilo sedam: u Prištini, Kosovskoj Mitrovici, Peći, Đakovici, Prizrenu, Uroševcu i Gnjilanu. Oni su se sastojali od odeljenja unutrašnjih poslova u opštinama i mesnih policijskih stanica, a popunjavani su i rezervistima. Sekretarijati su bili pod komandom Štaba MUP-a Srbije sa sedištem u Prištini koji je planirao i koordinisao operacije. Štab je osnovan 15. januara 1998. rešenjem Vlastimira Đorđevića, vršioca dužnosti načelnika Resora javne bezbednosti MUP-a Srbije.³² Zadatak štaba bio je da neposredno planira, organizuje i vrši složenije i posebne bezbednosne zadatke. Najvažniji su bili suzbijanje građanskih nereda, sprečavanje organizovanja, izazivanja i gušenje oružane pobune „ukoliko do nje dođe“; potom da sprečava i suzbija terorizam, otkriva i preseca kanale za ilegalnu trgovinu oružjem, drogom, krađenim vozilima, naftnim derivatima i cigaretama; da otkriva i sprečava ilegalne prelaskе granice i saraduje sa pripadnicima Državne bezbednosti, Vojske Jugoslavije, državnim organima i organima lokalne samouprave.³³

²⁹ Tribunal: Predmet IT–04–84. Ramuš Haradinaj, dokaz P01140. Izveštaj pukovnika Ace Tomića, načelnika 14. kontraobaveštajne grupe.

³⁰ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, II, 319 i 322.

³¹ Tribunal: Milutinović, dokaz 6D00805.

³² Vlastimir Đorđević (17. novembar 1948, Koznica, opština Vladičin Han). Od aprila 1997. bio je pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, a rešenjem ministra Vlajka Stojiljkovića od 1. juna 1997. postavljen je za vršioca dužnosti načelnika Resora javne bezbednosti. Pre Đorđevića načelnik tog resora bio je Radovan Stojičić. On je ubijen 11. aprila 1997. u Beogradu. Ubistvo još uvek nije rešeno. Ukazom Slobodana Miloševića od 6. jula 1997. Đorđević je unapređen u čin general-pukovnika policije. Za načelnika Resora javne bezbednosti postavljen je 27. januara 1998. (Tribunal: Đorđević, dokazi D00395 i D00396).

³³ Tribunal: Milutinović, dokaz 6D01370. „Rešenje o utvrđivanju poslova i zadataka Štaba Ministarstva u Prištini“.

Na teritoriji Kosova i Metohije bile su raspoređene i Posebne jedinice policije (PJP), Specijalna antiteroristička jedinica (SAJ) i Jedinica za specijalne operacije (JSO). Posebne jedinice policije formirao je, u skladu sa članom 6 Pravilnika o organizaciji MUP-a, ministar unutrašnjih poslova Zoran Sokolović 1. avgusta 1993. godine. PJP je formirana zbog izvršavanja „posebnih bezbednosnih zadataka” u redovnim uslovima i u slučaju vanrednog stanja, s težištem na „izvršavanju borbenih zadataka i intervencija u slučajevima ozbiljnijeg remećenja javnog reda i mira”. Ti zadaci uključivali su „otkrivanje, hvatanje ili uništenje“ odmetnika i diverzantsko-terorističkih grupa ili pojedinaca. Za izvršenje bezbednosno-borbenih zadataka bilo je potrebno da se jedinice PJP izgrade u „mobilne, brzopokretne, savremeno naoružane, tehnički dobro opremljene, stručno obučene i uvežbane jedinice“.³⁴

Popuna PJP vršena je pripadnicima redovne i rezervne policije iz Sekretarijata unutrašnjih poslova i drugim radnicima MUP-a. Kriterijumi za prijem bili su „dobro psihofizičko zdravlje, sa izraženim osobinama patriotizma, hrabrosti, izdržljivosti, upornosti i visokih moralnih kvaliteta“. Postojala su dva tipa formacija odreda PJP: formacija A ili manevarski odredi (učestvovali su u borbenim dejstvima) i formacija B ili teritorijalni odredi koji su služili kao rezerva. Pripadnici PJP prolazili su posebnu obuku i dobijali dodatne novčane naknade. Formirano je ukupno 15 odreda PJP, od čega pet sa sedištem u Beogradu i po dva sa sedištem u Novom Sadu, Prištini, Užicu, Kragujevcu i Nišu. Svaki odred sastojao se od četiri do sedam četa policije, sa vodovima za podršku. U svakom odredu bilo je 500-600 ljudi, dok je svaka četa u sastavu odreda brojala 150-180 ljudi. Odeljenje, najmanja jedinica u sastavu odreda, sastojala se od osam ljudi: komandira, snajperiste, mitraljesca, trombloniste i četiri strelca.³⁵

Tokom 1998. jedinice PJP na Kosovu i Metohiji bile su svrstane u 122. (objedinjeni 21. i 22. odred) i 124. interventnu brigadu (prethodno je bila 24. odred PJP). Ta brigada je formirana 18. juna 1998. rešenjem Vlajka Stojiljkovića, ministra unutrašnjih poslova: „Zadaci i dužnost Interventne brigade su da izvršava bezbednosne zadatke koji se odnose na suzbijanje terorizma i druge složenije posebne bezbednosne zadatke“.³⁶ Svaki Sekretarijat unutrašnjih poslova imao je najmanje jedan PJP, dok je SUP Priština imao dva.

Specijalna antiteroristička jedinica bila je specijalna elitna jedinica, zadužena za antiterorističke operacije. Kao i PJP, SAJ je 5. aprila 1996. formirao Zoran Sokolović. U sastavu SAJ prvobitno su bile tri antiterorističke jedinice: u Beogradu, Prištini i Novom Sadu.³⁷ Struktura SAJ Beograd i SAJ Priština bila je identična. Pripadnici SAJ, po 100 u svakoj jedinici, bili su posebno obučeni, nosili su prepoznatljive uniforme i oznake i bili su opremljeni savremenim naoružanjem. Nosili su zelenosmeđe maskirne uniforme s tigrastom šarom i čizme marke „Gore Tex”. Na rukavu uniformi imali su jedinstvene oznake, na kojima se video natpis „SAJ“ ispisan ćirilicom.

³⁴ Tribunal: Đorđević, dokaz P01360. „Osnovi za obrazovanje posebnih jedinica milicije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije“.

³⁵ Isto.

³⁶ Tribunal: Đorđević, dokaz P00257. „Rešenje o obrazovanju 124. interventne brigade PJP“.

³⁷ Tribunal: Đorđević, dokaz D00401. „Rešenje o utvrđivanju specijalnih antiterorističkih jedinica“.

com. Natpis „SAJ“ nalazio se u donjem delu oznake, a na gornjem je pisalo „Policija“. Na drugom rukavu bio je amblem s dvoglavi orlom i crvenim štitom na kome su bila četiri slova „S“. Na njemu su takođe bili prikazani mač i zmija i bio je metalno sive boje.³⁸

Resor državne bezbednosti bio je odgovoran za zaštitu bezbednosti Republike Srbije i za „otkrivanje i sprečavanje delatnosti usmerenih na podrivanje ili rušenje ustavom utvrđenog poretka“. Odlukom Slobodana Miloševića od 21. aprila 1997, označenom kao „državna tajna“, RDB je izuzet iz MUP-a i radio je „u skladu sa smernicama“ predsednika Republike.³⁹ Zadaci RDB-a bili su „kontraobaveštajni, obaveštajni, suprotstavljanje ekstremizmu i terorizmu i drugi poslovi bezbednosti“. Centri RDB na Kosovu formirani su u Gnjilanu, s odeljenjem u Uroševcu, u Prištini, s odeljenjem u Kosovskoj Mitrovici, i u Prizrenu, s odeljenjima u Đakovici i Peći.⁴⁰

U sedištu RDB postojale su unutrašnje organizacione jedinice, od kojih je Treća uprava bila zadužena za borbu protiv terorizma. Jedinica za specijalne operacije bila je posebna organizaciona jedinica te Uprave namenjena za izvršavanje zadataka „specijalnog karaktera“. Prvobitno su u sastavu JSO bili bivši pripadnici specijalne grupe Državne bezbednosti Srbije pod komandom Franka Simatovića, poznate pod imenom „Crvene beretke“. Ona je formirana 4. maja 1991. i učestvovala je u oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Potom su u JSO uključeni i bivši pripadnici Srpske dobrovoljačke garde, paravojne formacije Željka Ražnatovića Arkana, rasformirane u martu 1996, kada je napustila Centar za obuku u Erdutu.⁴¹ Od 1998. operativni komandant jedinice bio je Milorad Ulemek (1996. je umesto porodičnog počeo da koristi prezime svoje prve supruge Luković). On je bio i pomoćnik načelnika za specijalne operacije u Štabu MUP-a, neposredno potčinjen Simatoviću.

Jedinica za specijalne operacije bila je bolje opremljena od PJP, posebno naoružanjem. Njeni pripadnici nastavili su da nose crvene beretke, pa su bili poznati po tom imenu ili kao „frenkijevci“. Baza jedinice na Kosovu bila je u Dečanima, iznad manastira Visoki Dečani. Pripadnici JSO povremeno su patrolirali u oklopnim transporterima. Koristili su vozila „toyota“ tipa „land cruiser“, kao i kamione, na koje su često bili montirani teški mitraljezi kalibra 12.7 milimetara. Nosili su i moderno naoružanje marke „heklek-koh“.⁴²

Dosije Drenica – put ka ratu

Kriza na Kosovu eskalirala je u najnepovoljnijem trenutku za Srbiju. Ovaj period obeležilo je jačanje lične vlasti Slobodana Miloševića kada se on pozicionirao kao nadustavni faktor. To je posebno bilo uočljivo od 23. jula 1997. kada je izabran za predsednika SR Jugoslavije, bez podrške Demokratske partije socijalista, vladajuće stranke u Crnoj Gori. Milošević je protokolarno mesto, samovoljnim proširivanjem

³⁸ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, I, 26 i 28.

³⁹ Tribunal: Đorđević, dokaz D00207.

⁴⁰ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, I, 29.

⁴¹ Kosta Nikolić, „Srpska dobrovoljačka garda u ratu u Hrvatskoj 1991.: Novi prilozi za istoriju srpskih paravojnih formacija“, *Polemos*, 26 (2023), 357.

⁴² Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, I, 32.

nadležnosti, pretvorio u pravo sedište državne moći. Iako bez osnove u Ustavu, počeo je da samostalno komanduje vojskom, postavlja i smenjuje generale i postavlja savezne ministre. To je direktno ugrozilo ionako krhku političku konstrukciju zajedničke države Srbije i Crne Gore. Istovremeno je jačala represija vlasti što je bilo vidljivo na primerima policije, vojske, državne uprave, javnih glasila pod kontrolom vlade i razornog paradržavnog kriminala.⁴³

Demokratija u Srbiji imala je malo izgleda na uspeh. Politička kriza postala je vidljiva na parlamentarnim i predsedničkim izborima. Parlamentarne izbore, održane 21. septembra 1997, obeležio je bojkot najvećeg dela opozicije. Na njima je najviše glasova dobio tzv. patriotski blok predvođen Miloševićem. Predsednički izbori održani su dva puta jer na prvim izborima nijedan kandidat nije dobio više od 50% glasova upisanih birača, kako je predviđao izborni zakon. Na ponovljenim izborima održanim 21. decembra 1997. pobedio je Milan Milutinović, kandidat Socijalističke partije Srbije. Izbore su pratile brojne nepravilnosti, pre svega oko glasova koje su Albanci navodno dali Milutinoviću. Pregovori o formiranju nove vlade trajali su neuobičajeno dugo, više od šest meseci. Podršku Miloševiću dala je ekstremno antidemokratska i nacionalistička Srpska radikalna stranka. Na tim osnovama nova vlada izabrana je 24. marta 1998. godine.

Srbija nije preduzimala bilo kakve važnije političke aktivnosti koje bi mogle da dovedu do trajnog rešavanja pitanja Kosova i Metohije u njenom državnom okviru. Srpski režim se oslanjao na policijske snage i lojalne korumpirane kadrove. Šireno je uverenje da postojeća situacija može veoma dugo da se održava, da kosovski problem u suštini ne postoji i da je albanski separatizam poražen. U kontaktu s međunarodnom zajednicom, s kojom su odnosi ionako bili više nego loši, i dalje je ponavljano da su problemi na Kosovu, ako uopšte i postoje, unutrašnja stvar Srbije i da ona može sama da ih reši.⁴⁴

Paradoksalno, vojni vrh se zalagao za političko rešenje krize. Kada je Generalštab Vojske Jugoslavije 15. decembra 1997. diskutovao o Kosovu, dominirale su procene da postoji mogućnost uključivanja NATO-a u rešavanje evidentne krize, kao i da pritisci iz međunarodne zajednice dolaze zbog toga što državno rukovodstvo SRJ ništa nije uradilo na rešavanju „kosovskog problema“. Očekivalo se da rukovodstvo preduzme inicijativu i u direktnom dijalogu sa Albancima ponudi konkretno rešenje, jer je „trenutno stanje i neresavanje problema išlo na ruku Albancima“.⁴⁵

Izdvajamo reči generala Momčila Perišića, načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, da će doći do secesije Kosova „ako ostane ovako stanje indolentnosti, u to budite sigurni. Ako mi dozvolimo, ovde koji sedimo, da stvari rešavamo ratom zbog nepreduzimanja konkretnih mera od strane drugih subjekata, budite sigurni mi ćemo biti dovođeni u to da nam mirovne snage polako dođu i da nam kroje kapu. Ako to razrešimo ratom, onda smo mi jedini krivac. [...] Mi moramo shvatiti, ja vas

⁴³ Kosta Nikolić, *Jedna izgubljena istorija – Srbija u 20. veku* (Beograd: Službeni glasnik, 2017), 289.

⁴⁴ Đoko Tripković, „Kulminacija kosovske krize 1989–1999“, u: *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000*, urednik Nikola B. Popović (Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2001), 206–207.

⁴⁵ Tribunal: Milutinović, dokaz 3D01076. „Kolegijum načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije“.

molim, SRJ se mora uklopiti u međunarodne tokove ili će biti pritiskana. Ako bi mi izazvali rat, to bi bio najbrži put da se KiM izgubi“.⁴⁶

Početak 1998. obeležili su brojni incidenti koji su imali karakter stihije koju više nije bilo moguće zaustaviti. Svakodnevne pojave bile su zaustavljanje putnika u automobilima i autobusima, uz fizičko maltretiranje i oduzimanje novca i dokumenata, bacanje eksplozivnih naprava na kuće i druge objekte u vlasništvu Srba, ubistva i različiti oblici uznemiravanja stanovništva u selima udaljenim od gradskih komunikacija.

Beležimo karakteristične primere. Tokom 9. januara, oko 21.10 sati, u dvo-rištu porodične kuće, u selu Stepenice u opštini Klina, ubijen je Đorđe Belić. Obdukcijom je konstatovano da je „smrt nastupila usled četiri prostrelne rane u predelu glave i tela“.⁴⁷ U ranim jutarnjim satima 12. januara, u Štimlju je izvršen napad na zgradu nekadašnje osnovne škole u kojoj je stanovalo šest policajaca sa porodicama. Nije bilo povređenih.⁴⁸ Istoga dana, na putu u selu Gradica u opštini Glogovac, nepoznata lica ubila su iz automatskog oružja Sejdi Muju, šumara Javnog preduzeća Srbija šume: „Pokojni je jutru oko 8.50 časova krenuo sa komšijom Selimom Dibrani na posao. Kada su stigli na mesto gde se događaj desio, po kazivanju Selima Dibrani, iz žbunja sa desne strane gledano iz pravca kretanja pokojnog, izašli su trojica, koji su bili maskirani, na glavi su imali maskirne kape na kojima je bio samo otvor da bi mogli da vide, sva trojica naoružana automatima, i pre nego što su pucali iz neposredne blizine u pokojnog, izgovorili su reči Stop, te se obratili Selimu rečima: Idi kući i ne okreći se“.⁴⁹

U selu Gornja Jošanica u opštini Klina, 22. januara je ubijen Desimir Vasić: „Nakon izvršenja dela, nepoznati teroristi su se dali u bekstvo svojim motornim vozilom. Dana 23.01.1998, oko 10.00 sati, Hoti Enver iz Gornje Jošanice je prijavio slučaj OUP Klina, sa obrazloženjem da to nije smeo pre da učini plašeći se odmazde terorista“.⁵⁰

Tokom 24. januara, oko 19.50 sati, u selu Mališevo u opštini Orahovac, izvršen je napad automatskim oružjem na patrolu policije koja se nalazila u kolima. Teško je ranjen policajac Božidar Damjanović, a lakše policajac Zvonko Đorđević. Iste večeri, oko 20.40 sati, u selu Grabanica u opštini Klina, izvršen je napad ručnim bacačem na kuću Jagoša Đuričića, policajca iz Kline: „U trenutku eksplozije u kući se nalazila njegova supruga sa dvoje maloletne dece. Povređenih lica nije bilo“.⁵¹

U selu Gornje Obrinje u opštini Glogovac, 13. februara je ubijen Mustafa Kurtaj (1971), poštara Radne jedinice PTT Glogovac: „Događaj se desio na autobuskom stajalištu početne stanice od sela Gornje Obrinje za Glogovac. U neposrednoj blizini tog stajališta nalazi se objekat u kojem ima prodavnica. Pored prodavnice, na gomili snega, pronađeno je parče lobanje pokojnog Mustafe. Na licu mesta prona-

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Tribunal: Milošević, dokaz D298.20.1.

⁴⁸ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁴⁹ Tribunal: Milošević, dokaz D290.15. Zapisnik o uviđaju istražnog sudije Danice Marinković od 12. januara 1998. godine.

⁵⁰ Tribunal: Milošević, dokaz D298.21.2.

⁵¹ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

đeno je 27 čaura automatskog oružja. Leš pokojnog zatečen je na snegu, i to na leđima“.⁵²

Na putu Podujevo–Priština 19. februara je ubijen Nebojša Cvejić (1964), pripadnik Državne bezbednosti Srbije.⁵³ Dan kasnije, u selu Lauša, na putu Klina–Srbica, oko 13.30 sati, ubijen je Murat Dajakaj. Takođe 20. februara, u istom selu ubijen je Milorad Ristić. Dan kasnije, u selu Sićevo, opština Klina, ubijen je Alija Rečaj: „Teroristi su ga, oko 15 časova, izveli iz kuće, odvezli ga vozilom Lada do zemljoradničke zadruge Dobra voda i lišili života hicima iz automatskog oružja“.⁵⁴

Posebno teško stanje bilo je u opštini Đakovica, u pograničnoj oblasti prema Albaniji. Na tom prostoru je krajem 1997. i početkom 1998. znatno pogoršana „političko-bezbednosna situacija“, kako je 23. februara komandu Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije izvestio pukovnik Božidar Delić, komandant 549. motorizovane brigade: „Po našim saznanjima teritorija već nekoliko godina nije pod kontrolom organa vlasti Republike Srbije. Povlačenjem odseka milicije iz Crmljana teritorija je u potpunosti bila godinama napuštena, da bi krajem 1997. prešla pod kontrolu separatista i terorista tzv. OVK. Od pouzdanog izvora (MUP) saznali smo da na ovoj teritoriji boravi povremeno i do 200 pripadnika tzv. OVK, da se na toj teritoriji osećaju potpuno bezbedno i da se tu nalazi veći broj šiptarskih terorista koje MUP traži. Veći deo do procenjenog broja je angažovan po sistemu danju miran zemljoradnik – noću pripadnik OVK. Jedan od uhvaćenih terorista potvrdio je da se teroristi upućuju u akcije najčešće u grupama od pet do 10 ljudi, da oružje i opremu dobijaju pred akciju i da posle akcije istu vraćaju. [...] Napred navedeni događaji i posebno poslednje ubistvo Srbina iz Đakovice Ristić Milorada dana 20.02.1998. prouzrokovali su znatno uznemirenje kod srpskog i crnogorskog stanovništva. Prisutne su poznate izjave: Šta radi milicija, Šta radi vojska, upoređivanje sa određenim situacijama iz naše bliske prošlosti. Ono što je evidentno jeste i činjenica da jedan veći procenat razmišlja o odlasku sa KiM. Lično smatram da je ova situacija daleko složenija i teža od bilo koje u poslednjih 10 godina i da vreme radi na našu štetu“.⁵⁵

Eskalacija sukoba usledila je krajem februara i početkom marta. Najjače uporište OVK bilo je u Drenici, prostranom planinskom predelu koji brdovitim pojasmom odvaja Kosovo od Metohije. Tu oblast čine teritorije opština Srbica i Glogo-

⁵² Tribunal: Milošević, dokaz D290.18. Zapisnik o uvidaju istražnog sudije Danice Marinković od 13. februara 1998. godine.

⁵³ Tribunal: Milutinović, dokaz 6D01108. „Policajci – žrtve terorizma na Kosovu i Metohiji“.

⁵⁴ Tribunal: Milutinović, dokaz 6D01114. „Građani – žrtve terorizma na Kosovu i Metohiji“.

⁵⁵ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00028. – Beležimo da je 26. februara „od strane šiptarskih terorista“ vršeno granatiranje izbegličkog naselja u selu Babaloč u opštini Đakovica. Takođe, jedna naoružana grupa je 27. februara zarobila nekoliko dečaka iz sela Molić, u opštini Đakovica: „Od roditelja tih dečaka tražili su 1.000 DM i kravu da bi dečake pustili kući. Karakteristično je da su roditelji dečaka nakon četiri sata od puštanja dečaka slučaj prijavili MUP-u Đakovica (Tribunal: Milošević, dokaz D300.6. Izveštaj potpukovnika Ljubiše Lojanice, načelnika štaba 549. brigade od 2. marta 1998). Slobodan Prašćević iz Đakovice, penzionisan pripadnik MUP-a Srbije, ubijen je 2. marta u selu Donje Ratšte, u opštini Dečani: „Teroristi su iz zasede ispalili više hitaca na putničko vozilo kojim je upravljao Prašćević sa putnicom Igbalom Tahiraj i njenim sinom Tahiraj Antunom, oboje iz Donjeg Ratšta. Tom prilikom ubijen je Prašćević dok je Igbala Tahiraj zadobila teške telesne povrede“ (Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00726. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“).

vac. Područje Drenice je među Albancima bilo poznato kao „oslobodena teritorija”. Epicentar sukoba bilo je selo Likošane, u opštini Glogovac, koje je bilo pod kontrolom OVK. Došlo je do sukoba i u susjednom selu Ćirez, u opštini Srbica.

Događaj koji će dovesti do oružanog sukoba posle koga više nije bilo povratka, desio se 22. januara 1998. godine. Vođa OVK u oblasti Drenice i njen najuticajniji komandant u ovom periodu, bio je Adem Jašari (28. novembar 1955, Donje Prekaze), dobro poznat državnim organima Srbije. Jašari je 11. jula 1997. presudom Okružnog suda u Prištini, u odsustvu, osuđen na 20 godina zatvora. Grupa od 15 lica osuđena je da je od 1992, nakon boravka u Albaniji gde je prošla vojnu obuku, na teritoriji opštine Srbica formirala „neprijateljsko-terorističko udruženje sa namerom da preduzimaju organizovane i koordinirane akte nasilja inspirisane političkim motivima i upravljene na ugrožavanje ustavnog uređenja i bezbednosti SRJ, sa krajnjim ciljem da se teritorija Kosova i Metohije i druge oblasti naseljene pripadnicima albanske nacionalne manjine otcepe od SRJ i formira zasebna država i zatim pripoji Republici Albaniji“.⁵⁶

U presudi je navedeno da je Jašari bio u grupi sa još pet lica koja je 22. aprila 1996, oko 21.20 časova, u Kosovskoj Mitrovici, ispod nadvožnjaka na putu Priština–Rožaje, postavila zasedu i otvorila vatru na policijsko vozilo. Ubijen je Dragan Nešić koji je sproveden na izdržavanje kazne, a lakše je povređen policajac Slobodan Dudić: „Ovaj napad je izveden vremenski koordinirano sa napadima drugih terorističkih grupa istoga dana na pripadnike MUP-a i građane srpske nacionalnosti u Dečanima, Štimlju i Peći u kojima su četiri lica lišena života, a tri ranjena“.⁵⁷

Prema izveštaju 14. kontraobaveštajne grupe Uprave bezbednosti Generalštaba Vojske Jugoslavije, 22. januara, oko 05.00 sati, „nepoznati napadači“ izvršili su oružani napad na porodičnu kuću Šabana Jašarija, Ademovog oca, u selu Donje Prekaze u opštini Srbica: „Prema izjavi Šabana Jašarija i ličnoj opservaciji našeg pouzdanog saradnika, oružani napad je izvršen sa dva pravca, uz upotrebu pešadijskog naoružanja i tromblonskih mina. Tom prilikom srušene su dve ulazne kapije, ulazna vrata na porodičnoj kući i ranjene su dve ženske osobe (ćerka Šabana Jašarija), ubijene su dve bivolice i ranjeni pas i bivo. Šaban Jašari je uz pomoć dva unuka pružio oružani otpor i odbio napadače. Prilikom izvlačenja napadača, smrtno je stradao Hisen Mandoli iz sela Mikušnica, radnik radne organizacije Budućnost iz Srbije. Prilikom boravka saradnika u kući Šabana Jašarija, primetio je u dvorištu dva naoružana lica u maskirnim uniformama. [...] Povodom oružanog sukoba u sredstvima javnog informisanja iznose se raznorazne varijante događaja. Albanska sredstva informisanja ističu da se radi o planskoj akciji srpskih vojno-polijskih snaga koja je imala za cilj potpuno uništenje porodice Jašari. Akcija navodno nije uspela zbog brze intervencije pripadnika OVK koji su dejstvovali iz obližnje šume. Ubistvo Mađolija se tretira kao gest besa napadača zbog neuspeha akcije. Lice mesta su u toku 22.01. obišle mnogobrojne delegacije albanskih političkih partija, kao i novinarske ekipe“.⁵⁸

⁵⁶ Tribunal: Milošević, dokaz D290.7 i Tribunal: Đorđević, dokaz D00892.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Tribunal: Haradinaj, dokaz P01141. Izveštaj pukovnika Ace Tomića od 23. januara 1998. godine. – Dostupni izvori ne saopštavaju ko je izvršio napad. Indikativno može da bude to što je u ovom izveštaju navedeno da je na Kosovo, u Zvečan, došao Željko Ražnatović sa svojom grupom. Oni

Situacija na ovom prostoru bila je relativno mirna sve do 28. februara kada su, prema zvaničnim navodima MUP-a Srbije, u selu Likošane, u periodu od 11.30 do 12.20 sati, izvršena tri sinhronizovana napada na pripadnike policije. Prvo je ručnim bacačima i automatskim oružjem izvršen „teroristički napad iz zasede“ na službeno vozilo u kome su se nalazila tri policajca: „Na mesto događaja, radi pružanja pomoći, uputila se najbliža patrola na koju je, po dolasku u selo Likošane, izvršen drugi teroristički napad kojom prilikom su ubijeni policajci Vujković Miroslav (1971) i Radojčić Goran (1968), a teško ranjeni Damjanović Pavle i Matejić Slaviša. Radi pružanja pomoći napadnutim patrolama, u selo je upućeno borbeno oklopno vozilo, na koje je oko 12.20 sati, na ulazu u selo, iz obližnjih kuća, izvršen teroristički napad iz ručnog bacača i automatskog vatrenog oružja. Po izvršenom terorističkom napadu, uspostavljena je blokada objekta i prostora iz kojih su vršeni teroristički napadi. U toku blokade i hvatanja terorista, teroristi su i dalje vršili napad na pripadnike policije i tom prilikom teško su ranili policajce Jovanović Milana (1971) i Ivanović Radoicu (1969) koji su podlegli zadobijenim povredama. Posle izvršene blokade, policija je pozvala sva zatečena lica da se predaju i garantovala im ličnu bezbednost. Posle toga i ponovljenog poziva za predajom, teroristi su odgovorili vatrom iste jačine. U toku intervencije, savladavanja otpora i odbijanja napada, kojima je bio ugrožen život pripadnika policije, poginulo je 16 terorista“.⁵⁹

Slobodan Milošević je uputio telegram saučešća porodicama poginulih policajaca „odajući pritom veliko priznanje njihovoj hrabrosti, patriotizmu i požrtvovanju“. U telegramu Milanu Milutinoviću, predsedniku Srbije, „izrazio je svoj kategorički stav da se problemi Kosova i Metohije mogu uspešno rešavati isključivo i Srbiji i da će zato terorizam, usmeren ka njihovoj internacionalizaciji, najviše štete doneti onima koji su se tog sredstva latili“.⁶⁰

Šta se tačno desilo? U izveštaju međunarodne organizacije Hjuman Rajts Voč (Human Rights Watch) iz oktobra 1998, navedeno je da je u Likošanima ubijeno 10 članova porodice Ahmeti („najbogatija porodica u Likošanima“), starih između 16 i 50 godina, kao i njihov gost Bajram Fazliju. Nije najjasnije da li su oni ubijeni ispred kuće ili nakon što ih je policija odvela i negde likvidirala.⁶¹

Policija je u selo Ćirez stigla 28. februara oko 12.30 sati, sa sedam borbenih transporterata i jednim helikopterom. Albanski izvori navode da su ispred porodične kuće ubijena četiri sina Šermeta Sejdiua: Bećir, Bekim i 24-godišnji blizanci Nazmi i Bedri,⁶² a Hjuman Rajts Voč da je 1. marta u Ćirezu „pod nepoznatim okolnostima“ poginulo još pet Albanaca.⁶³ Prema podacima Tribunala, tokom borbi u Likošanima i Ćirezu „ubijeno je oko 24 ljudi“.⁶⁴

su bili smešteni u gradskom hotelu i u vili u vlasništvu rudnika Trepča: „Njihov boravak je registrovan pre nekoliko dana kada je Ražnatović helikopterom došao na ovo područje“ (isto).

⁵⁹ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁶⁰ *Politika*, 2. mart 1998, 1.

⁶¹ Tribunal: Milutinović, dokaz P00437.B

⁶² <https://balkaninsight.com/sr/2021/03/01/kako-su-ubistva-u-kosovskim-selima-dovela-do-otpora-albanskog-stanovništva/>.

⁶³ Tribunal: Milutinović, dokaz P00437.B

⁶⁴ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, I, 102.

U izjavi Tribunalu iz decembra 2000, Sabit Kadriu, predsednik Saveta za ljudska prava iz Prištine, rekao je da se 1. marta 1998. u Ćirezu sastao sa rodbinom porodice Sejdiu: „Srbi su toj porodici ubili četiri brata. Jednu ženu su ustrelili u glavu u njenoj kući. Zvala se Rukije, prezime nepoznato.⁶⁵ Blizu kuće porodice Sejdiu ubijene su dve osobe. Takođe smo obavesteni da su Srbi ubili 11 članova porodice Ahmeti i da su odneli njihova tela. Sada ne mogu da se setim njihovih imena, ali je među njima bilo i dece. Sve muškarce su odvojili od žena i dece. Intezivno se pričalo o tome da su neke žene u porodici Ahmeti čak i silovane. Pošto u ovoj kulturi silovanje nije priznat zločin i nijedna žrtva nije spremna da o tome govori, mi nemamo načina da ove optužbe potkrepimo. Mislim da su tela porodice Ahmeti vraćena iz prištinske bolnice 2. marta. tela žrtava bila su teško iskasapljena“⁶⁶

Sukobi su nastavljeni 5. i 6. marta. Prema saopštenju Informativne službe MUP-a Srbije, 5. marta, u selu Donje Prekaze, u opštini Srbica, došlo je do sukoba policije sa „jezgrom terorističkih bandi albanskih separatista koje je predvodio poznati zlikovac Adem Jašari, od ranije u bekstvu“. On je bio odgovoran za više ubistava „srpskih i albanskih rodoljuba“ zbog čega je, u odsustvu, bio osuđen na više-godišnju robiju: „U sukobima sa teroristima život su izgubila dva pripadnika MUP-a Republike Srbije, a četvorica su lakše ranjena. Ubijeno je 20 okorelih terorista. Likvidacijom poznatog terorističkog jezgra pronađen je dobro opremljen arsenal različitog naoružanja, ručnih bombi i eksplozivnih sredstava. MUP Republike Srbije najenergičnije demantuje ogavne izmišljotine i laži lansirane u nekim domaćim i stranim medijima o navodnom mučenju uhapšenih i privedenih Albanaca. Tim sredstvima i metodama srpska policija se nije služila niti će se ubuduće služiti“⁶⁷

Na kraju je saopšteno da je 28. februara i 1. marta oslobođeno devet privedenih Albanaca, a da je uhapšeno pet Albanaca kod kojih je pronađena veća količina oružja, municije i minsko-eksplozivnih sredstava: „Prema njima će biti preduzete zakonske mere“⁶⁸

U pregledu MUP-a Srbije iz nešto kasnijeg perioda koji smo prethodno citirali, događaji su opisani na sledeći način: „Dana 05.03.1998, oko 07.00 sati, u mahali Jašari, u selu Donje Prekaze, opština Srbica, iz kuće Jašari Dahita izvršen je teroristički napad automatskim vatrenim oružjem na pripadnike policije kojom prilikom je ubijen policajac Rade Radaković (1961, pripadnik SAJ), a teško ranjeni policajci Željko Mrdalj, Živko Tomić i Predrag Fabijanić. Istovremeno, iz većine objekata u mahali Jašari, a posebno iz objekata u vlasništvu terorističkih bandita Jašari Adema, Zena i Dahita, kao i kuće Ljuštaku Nuredina, otvarana je neprekidna vatra iz ručnih bacača, mitraljeza, automatskih pušaka i dugog oružja. Po izvršenom terorističkom napadu, uspostavljena je blokada mahale Jašari i delimična blokada sela Donje Pre-

⁶⁵ Hjuman Rajts Voč navodi da je u pitanju Rukije Nebihu, stara 27 godina, koja je bila u sedmom mesecu trudnoće: „Njen svekar Sefer Nebihu je tu bio prisutan sa svojom ženom, sa najstarijim sinom Xhemsilom i s petoro dece kada je policija pogodila Rukiju u lice i na mestu je usmrtila. Xhemsil je takođe ubijen“ (Tribunal: Milutinović, dokaz P00437.B). U ovom izveštaju je rečeno i da je Rukijin suprug Ilir uhvaćen od policije tokom napada na selo: „Njegov leš je vraćen u Ćirez 2. marta. Nije poznato kada je i gde umro“ (isto).

⁶⁶ Tribunal: Đorđević, dokaz P00515.B.

⁶⁷ Tribunal: Đorđević, dokaz 1D00551. Saopštenje od 5. marta 1998. godine.

⁶⁸ Isto.

kaze. U toku blokade i hvatanja terorista, koji su se zabarikadirali u terorističkoj bazi na porodičnom imanju Jašarija, teroristi su i dalje vršili napad na pripadnike policije. U toku intervencije, savladavanja otpora i odbijanja napada od 05. do 07. marta poginulo je 51 lice⁶⁹.

Operaciju su organizovali Resor državne bezbednosti i Resor javne bezbednosti MUP-a Srbije. Operaciju su izveli Jedinica za specijalne operacije i Specijalna antiteroristička jedinica, dok je Posebna jedinica policije blokirala okolno područje. Pukovnik Džon Krosland,⁷⁰ koji je u to vreme bio u obilasku regiona, video je 5. marta 1998. na tom području više od 200 pripadnika MUP-a.⁷¹

U saopštenju od 6. marta MUP Srbije je naveo da je policija prethodnog dana sprovodila akciju uspostavljanja nesmetane komunikacije na pravcima oko Srbije „koje su poslednjih dana ugrožavale terorističke bande albanskih separatista“; tokom izvođenja akcije, „došlo je do više napada na policijske patrole od strane terorista okupljenih oko bandita Adema Jašarija koji su se nakon odlučnog odgovora policije zabarikadirali u terorističkoj bazi“ na porodičnom imanju Jašarija u selu Donje Prekaze. Dalje je saopšteno da je „tokom jučerašnjeg dana i jutros uništeno jezgro terorističkih bandi albanskih separatista“, i da je u tim borbama, na porodičnom imanju, likvidiran „ozloglašeni vođa terorističke bande“ Adem Jašari: „Tokom obračuna likvidirano je preko 20 terorista koji su u napadu na policiju koristili puškomitraljeze, ručne bacače, automatske i snajperske puške, karabine i ručne bombe. Policija je sva lica zatečena u terorističkoj bazi pozvala na predaju i svima koji su to želeli omogućila da je napuste. Više od 30 lica se odazvalo pozivu policije i napustilo bazu terorista“.⁷²

Osim policajca Radakovića, poginuo je i Andreas Končarević (1973, pripadnik JSO). U ovom izvoru saopšteno je da je bilo sedam ranjenih pripadnika MUP-a. Za Jašarija je navedeno da je 1990. pohađao vojnu obuku u Albaniji, nakon čega je formirao ilegalnu terorističku grupu.⁷³

U već citiranoj izjavi Tribunalu Sabit Kadriu je naveo: „Među žrtvama su bili Adem Jašari, njegov otac Šaban, njegov brat Hamza i jedan stric čijeg imena ne mogu da se setim. Ubijeno je mnogo žena i dece, ali se ne sećam tačno koliko. Većina tela je bila iskasapljena. Sećam se da je Šabanu bio zasečen trbuh i da su mu u te zasekotine stavili odsečene šake. Jednoj ženi je nedostajala šaka. Saznali smo da su snage srpske vojske i policije opkolile kuću porodice Jašari i da su im članovi te porodice pružili otpor. Srbima je tek trećeg dana pošlo za rukom da savladaju njihov otpor, i to kada je Jašarijevima ponestalo municije. Saznali smo da je iz te porodice preživela samo jedna devojčica, Besarta, koja je imala oko 11 godina i da je ona jedini očevidac tog masakra. Takođe smo čuli da je nestalo osam članova porodice Sadika Jašarija iz Prekaza. Otišao sam do te kuće i video da je kuća izgorela i da se još uvek dimi, a na jednom mestu je bilo nešto krvi. Saznali smo da je većina ljudi koji su u tom delu živeli u svojim kućama izbačena iz njih kada su Srbi opkolili kuću Jašarija.

⁶⁹ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁷⁰ John Crosland, britanski vojni ataše u Beogradu od avgusta 1996. do marta 1999. godine

⁷¹ Tribunal: Đorđević. Javna presuda s poverljivim dodatkom od 23. februara 2011, I, 102.

⁷² Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00552.

⁷³ Isto.

Niko nije znao kakva sudbina je zadesila članove te porodice i do dan danas nema traga od njih⁷⁴.

Hjuman Rajts Voč navodi da su specijalne srpske policijske snage krajem marta i početkom februara „počinile prve zverske zločine“ u oblasti Drenice kada su iz artiljerijskog oružja, helikoptera i oklopnih vozila napale tri sela „i ubile najmanje 83 lica, od kojih su 24 bile žena i deca. Premda nije jasno do koje mere je OVK pružala otpor, dokazi čvrsto ukazuju na to da je barem 17 ljudi likvidirano nakon što su bili uhapšeni ili nakon što su se predali“. Među ubijenima su bili i supruga i sin Adema Jašarija: „Dana 8. marta policija je kontaktirala lokalni Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda u Srbici i rekla im da pakuje leševe poginulih u Donjem Prekazu. Savet je zatražio spisak poginulih osoba i odgovarajuću dokumentaciju, ali nije dobio ništa. Prema podacima Saveta, policija je 7. marta prebacila 46 leševa u mrtvačnicu bolnice u Prištini, a onda ih sledećeg dana donela nazad u Srbicu, gde su na kraju bili smešteni u neko skladište bez zidova, na periferiji grada. [...] Dana 9. marta policija je javno upozorila da će oni sami pokopati žrtve ukoliko ih članovi njihovih porodica brzo ne sahrane. Članovi porodica su čekali u nadi da će se izvršiti autopsije, tako da je policija 10. marta buldožerom iskopala veliku grobnicu u blizini Donjeg Prekaza i sahranila 56 ljudi od kojih je 10 još uvek bilo neidentifikovano. Sledećeg dana, 11. marta, rodbina je otkopala tela poginulih i ponovo ih sahranila u skladu s islamskim običajima, s glavama okrenutim prema Meki⁷⁵.

Hjuman Rajts Voč je zaključio da je napad na Drenicu bio prekretnica u kosovskoj krizi: „Iako do tog momenta nije bilo poznato koliko je OVK velika i kakva joj je struktura, nema sumnje da su ti brutalni i nasumični napadi na žene i decu uveliko doprineli radikalizaciji etničkog albanskog stanovništva i zgusnuli redove naoružanih pobunjenika. Da li je Milošević mislio da će moći da uništi OVK u Drenici ili mu je namera bila da OVK postane veća i agresivnija ostaje otvoreno pitanje. [...] Na hiljade razjarenih Albanaca koji su se do tada priklanjali politici nenasilja odlučili su da podrže OVK. Tokom meseci koji su usledili, OVK, koju su mnogi etnički Albanci nazivali pokretom za oslobođenje a jugoslovenska vlada terorističkom organizacijom, preuzela je kontrolu nad otprilike 40 posto teritorije Kosova⁷⁶.

Milošević je označen kao najodgovorniji političar za „grubu zloupotrebu“ od strane vlasti: „On se sada, nakon ratova u Bosni i Hrvatskoj, vratio u mesto gde je započela njegova postkomunistička karijera“. Još je rečeno da međunarodna zajednica, uprkos stalnim obećanjima, nije uspela da spreči „Miloševićevu zločinačku“ vojnu akciju: „Neki dokazi čak navode na zaključak da je međunarodna zajednica, koja je bila protiv nezavisnog Kosova i bojala se brzog razvoja OVK, namerno zatvorila oči pred ozbiljnim zloupotrebama od strane vlasti⁷⁷.

Sukobi u Drenici doveli su i do značajnijeg aktiviranja albanskih političkih partija, pre svega Demokratskog saveza Kosova, kako saopštavaju izvori Vojske Jugosla-

⁷⁴ Tribunal: Đorđević, dokaz P00515.B. – Albanski izvori navode da je „posle masakra koji su srpska vojska i policija izvršile u Drenici februara i marta 1998“ bilo 3.253 izbeglica koji su smešteni u opštini Vučitrn i 804 izbeglice smeštene u selima u opštini Glogovac (Tribunal: Đorđević, dokaz P00517.B).

⁷⁵ Tribunal: Milutinović, dokaz P00437.B.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto.

vije. Počelo je formiranje kriznih štabova na Kosovu i u inostranstvu za organizovanje protesta, upućivanje dobrovoljaca, prikupljanje novca, organizovanje naoružanih noćnih straža u mestima oko Drenice i prihvata izbeglica iz dreničkog kraja i masovno prisustvo stranih novinara u kriznim područjima. Dalje je navedeno da većina albanskih partija traži da se prevaziđu uski partijski interesi u korist nacionalnih ciljeva.⁷⁸

Na teritoriji opštine Srbica stanje se nije smirivalo. U selu Rakitica, 5. marta, oko 22.45 sati, napadnut je policijski punkt. Poginuo je jedan „terorista“. Dva dana kasnije, oko 19.00 sati, napadnut je policijski punkt u selu Broćna. I ovom prilikom poginuo je jedan „terorista“.⁷⁹ Nemirno je bilo i u drugim delovima Kosova. Na prostoru Prizrena, kako govore vojni izvori, došlo je do eskalacije „terorističke aktivnosti“ i pojačanih napada na srpsko stanovništvo: „Smatramo da prvenstveni cilj terorista u ovim napadima nije bio ubistvo Srba, već stvaranje panike i napuštanje imanja i iseljavanje sa Kosova. Po svoj prilici, ovaj cilj će u velikoj meri biti ostvaren“.⁸⁰

Istovremeno su organizovani i protesti Albanaca zbog srpske represije, odnosno, u pitanju je bila podrška terorizmu, kako je tumačila Državna bezbednost Srbije. Jedan takav protest održan je 8. marta u Klini gde je „od strane žena albanske narodnosti organizovan protest u znak podrške pripadnicima diverzantsko-terorističke grupe na području Drenice“.⁸¹ Demonstracije su 15. marta održane i u Prizrenu, Suvoj Reci i Orahovcu: „U Prizrenu demonstracije su krenule od katoličke crkve ka Šadrvanu. Cenimo da je na demonstracijama bilo oko tri hiljade ljudi, a karakteristično je da su nosili slike majke Tereze, sveće u rukama koje nisu bile paljene, nekoliko parola ispisanih na stranom jeziku, što u slobodnom prevodu znači Zaustavite srpski teror. Demonstrantima se niko nije obraćao, jedino ih je jedno lice snimalo kamerom“.⁸²

Borba protiv terorizma ili „etničko čišćenje“?

Posle sukoba u Drenici, osnovna dilema Zapada bila je da li Srbija na Kosovu još jednom primenjuje taktiku spaljene zemlje i vrši etničko čišćenje ili samo pokušava da se suprotstavi oružanoj pobuni Albanaca. Ako je tako, pošto su prizna-

⁷⁸ Tribunal: Haradinaj, dokaz P01144. Izveštaj 14. kontraobaveštajne grupe Uprave bezbednosti Generalštaba Vojske Jugoslavije od 6. marta 1998. godine.

⁷⁹ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁸⁰ Tribunal: Milošević, dokaz D300.7. Izveštaj pukovnika Božidara Delića od 5. marta 1998. godine.

⁸¹ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00969. Službena beleška odeljenja Resora državne bezbednosti iz Peći od 16. marta 1998. godine.

⁸² Tribunal: Milošević, dokaz D300.10. Izveštaj pukovnika Božidara Delića do 16. marta 1998. godine. – Istovremeno je uočeno ubacivanje naoružanih grupa iz Albanije, pa je pukovnik Delić od komande Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije 17. marta tražio odobrenje za zatvaranje granice (Tribunal: Milošević, dokaz D300. 13). U selima u opštini Đakovica u ovom periodu bilo je učestalog paljenja sena i poljoprivrednih objekata: „Seljaci iz tih sela, pa i Albanci tokom noći ne smeju da izlaze van kuća, iako im gori štala, iz straha da ne budu ubijeni. Najverovatnije je da ove akcije izvode pripadnici OVK. Kod meštana Albanaca u ovim selima pojedinci proturaju vesti da im seno i štale pale četnici i pripadnici Arkanove vojske. Verovatno sa ciljem stvaranja panike kod svog naroda i revanšizma sa podsticanjem međunacionalne mržnje. Stanovnici srpske i crnogorske nacionalnosti u selima đakovačke opštine danonoćno organizuju straže u cilju zaštite od terorista (Tribunal: Milošević, dokaz D300. 13. Izveštaj pukovnika Božidara Delića od 23. marta 1998).

vale nepovredivost granica i osuđivale terorizam, zapadne države bile su obavezne da podrže Srbiju u borbi protiv albanskog separatizma. Da li su u tom slučaju metode koje Milošević primenjuje legitimne?

Sa tim dilemama u Beograd je doputovao Ajvor Roberts, ovoga puta kao tajni izaslanik ministarstva spoljnih poslova jer je Milošević odbijao da primi Brajana Donelija (Brian Donnelly), Robertsovog naslednika na mestu ambasadora. Roberts je ovako zabeležio svoja iskustva: na zabrinutost zbog nasilja na Kosovu, Milošević je „osorno“ odgovorio da bi svaka država suočena sa terorističkom pretnjom odgovorila na isti način; razmere krize se preuveličavaju, na Kosovu postoji problem, ali je apsurdno prikazivati ga kao pretnju svetskoj ili regionalnoj bezbednosti.⁸³

Roberts se sastao i sa Milanom Milutinovićem i Bojanom Bugarčićem, novoimenovanim Miloševićevim savetnikom za spoljne poslove. Piše da je Milutinović bio ozbiljno zabrinut zbog štete koju je nanela nedavna policijska akcija: „On i Bugarčić su bili prisutni kada je srpski ministar unutrašnjih poslova Stojiljković (po mom mišljenju opasan lakrdijaš) podnosio izveštaj Miloševiću o policijskoj akciji u Drenici. Bila je to parodija, budući da je govorio o pogibiji jednog ili dvojice civila koji su se, na žalost, našli u unakrsnoj vatri. Milošević je, međutim, podržao Stojiljkovića. Kad sam upitao da li je puni stepen policijske akcije naređen odozgo, Bugarčić je rekao da je bila naređena ograničena akcija protiv terorista. Nevolja se desila zato što su se policijske jedinice uplašile i izgubile prisebnost. Umesto da se upuste u rizik operacije od kuće do kuće, policajci su zatražili dejstvo teškog naoružanja da se prostor sravni sa zemljom i da izbegnu opasnost po sebe. Rekao sam da je ta akcija dovela do internacionalizacije kosovskog pitanja više od višegodišnjeg albanskog lobiranja“.⁸⁴

Srbija se još jednom našla na udaru međunarodne zajednice. Kontakt grupa (SAD, Rusija, Engleska, Italija, Nemačka i Francuska) sastala se 9. marta u Londonu i upozorila da je na Balkanu „poslednjih godina“ bilo previše krvoprolića da bi međunarodna zajednica mogla da ostane po strani. Potom je rečeno da je na sastanku u Njujorku održanom 24. septembra prethodne godine, Kontakt grupa „izrazila duboku zabrinutost“ zbog razvoja situacije na Kosovu i pozvala vlasti u Beogradu i rukovodstvo Albanaca da pokrenu dijalog: „Zaprepašćeni smo da su vlasti u Beogradu u periodu od septembra, umesto da preduzimaju korake da smanje tenzije ili da bez preduslova uđu u dijalog o političkom rešenju, primenile represivne mere na Kosovu. Sa posebnom zabrinutošću primećujemo nedavno nasilje na Kosovu koje je rezultiralo sa najmanje 80 smrtnih slučajeva i osuđujemo upotrebu prekomerne sile od strane srpske policije protiv civila i mirnih demonstranata u Prištini 2. marta. Našu osudu delovanja srpske policije ni na koji način ne treba izjednačiti sa odobravanjem terorizma. Naš stav o tome je jasan. U potpunosti osuđujemo terorističke akcije Oslobođilačke vojske Kosova ili bilo koje druge grupe ili pojedinca“.⁸⁵

Kontakt grupa je Srbiji zapretila političkim i ekonomskim sankcijama (zamrzavanje sredstava u inostranstvu), protiv čega je bila Rusija. Od Slobodana Miloševića je traženo da preduzme „brze i efikasne korake“ da zaustavi nasilje i angažuje

⁸³ Ajvor Roberts, *Razgovori s Miloševićem* (Beograd: Službeni glasnik), 2012, 160.

⁸⁴ *Isto*, 165.

⁸⁵ “Statement on Kosovo”, https://www.ohr.int/ohr_archive/statement-of-kosovo-moscow-09031998-2/.

se na pronalaženju političkog rešenja. Vlasti Srbije trebalo je da u roku do 10 dana povuku specijalne jedinice MUP-a, obustave dejstva protiv civilnog stanovništva, omoguće slobodan dolazak na Kosovo svim humanitarnim i drugim organizacijama, ostvare saradnju sa Tribunalom u Hagu, obezbede povratak stalne misije OEBS-a, primene sporazum o školstvu i prihvate međunarodno posredništvo u političkim pregovorima. Na kraju je rečeno da Kontakt grupa ne podržava nezavisnost Kosova: „Podržavamo poboljšan status Kosova u okviru SRJ koji bi doneo znatno veći stepen autonomije. Način da se pobedi terorizam na Kosovu jeste da Beograd ponudi zajednici kosovskih Albanaca istinski politički proces. Vlasti u Beogradu i rukovodstvo zajednice kosovskih Albanaca moraju preuzeti svoju odgovornost da bez preduslova uđu u smislen dijalog o pitanjima političkog statusa. Kontakt grupa je spremna da omogući takav dijalog“.⁸⁶

Na sednici održanoj 10. marta, Vlada Srbije (u starom sazivu) usvojila je preliminarni izveštaj Ministarstva unutrašnjih poslova o suzbijanju terorizma na Kosovu i Metohiji. U tom izveštaju je saopšteno da su višemesečni teroristički napadi na području Srbije doveli do brojnih civilnih žrtava i stvorili opštu nesigurnost građana svih nacionalnosti. O sukobima sa grupom Adema Jašarija rečeno je sledeće: „U ranim jutarnjim časovima 5. marta grupa terorista izvršila je napad na policijsku patrolu u blizini sela Donje Prekaze. Posle odlučnog odgovora policije, teroristička grupa se povukla i zabarikadirala u bazi na porodičnom imanju Jašarija u istom selu. U skladu sa pravilima službe, opkolivši ovu grupu terorista, policijske snage su ih pozvale na predaju, uz istovremeni poziv ostalim licima da se udalje i napuste lice mesta. Policija je dala rok od dva sata. Poziv je prihvatilo više desetina građana koji su se bezbedno udaljili od zabarikadiranih terorista. Po isteku vremena od dva sata, na ponovljeni poziv na predaju, teroristička grupa Adema Jašarija odgovorila je vatrom, koristeći teško naoružanje – minobacače, mitraljeze, bombe, automatske i snajperske puške. Sukob sa teroristima trajao je 27 sati. Poginulo je ukupno 51 lice. Nažalost, što je kasnije utvrđeno, među njima je bilo lica, pripadnika porodice Jašari, koje su teroristi sprečili da napuste terorističku bazu. MUP izražava žaljenje i ogorčenje zbog činjenice da su ove žrtve posledica svireposti i bezobzirnosti albanskih terorista. O svireposti Adema Jašarija govori i činjenica da je lično ubio svog sestrića kako bi ga sprečio da se preda. U obe akcije na strani terorista ukupno je poginulo 67 lica, a u akciji od 28. februara poginulo je i nekoliko osoba koje su teroristi u toku akcije uklonili sa lica mesta. Tvrdnje da je u ovim akcijama bilo prekoračenja ovlašćenja od strane policije, nadležni organi, tokom redovnog postupka, proveravaju i o tome će obavestiti javnost“.⁸⁷

Kako bi ispunila zahteve Kontakt grupe, Vlada Srbije je na ovoj sednici odlučila da pokrene dijalog sa liderima albanskih partija i udruženja, kao i predstavnicima javnog i kulturnog života na Kosovu i Metohiji i „svima koji se smatraju predstavnicima albanske nacionalne manjine“ da bi se unapredili politički procesi. Šef delegacije bio je Ratko Marković, potpredsednik Vlade. Saopšteno je da Vlada Srbije „i ovom prilikom izražava svoju otvorenost“ da se dijalogom i političkim sredstvima rešavaju sva pitanja od kojih zavisi ostvarivanje ljudskih i građanskih prava

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00553.

svih građana na Kosovu i Metohiji u skladu sa Ustavom Srbije, međunarodnim standardima, principima OEBS-a, Pariskom poveljom i Poveljom UN, kao i principima sadržanim u Okvirnoj konvenciji Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina.⁸⁸

Početak dijaloga predviđen je za 12. mart, u prostorijama Vlade Srbije u Prištini, ali predstavnici Albanaca nisu došli na taj sastanak. Srpska delegacija zakazala je drugi sastanak za sledeći dan, a zatim zakazivala sastanke svakog dana sledeće nedelje, ali predstavnici glavnih političkih stranaka kosovskih Albanaca nisu došli ni na jedan od tih sastanaka.

Važno pitanje jeste i kako su vlasti Srbije i SR Jugoslavije tretirale akcije MUP-a Srbije. O tome nam govori „Informacija o tačnom kvalifikovanju akcije organa Ministarstva unutrašnjih poslova na Kosovu i Metohiji“ koja je 16. marta iz Saveznog ministarstva za inostrane poslove dostavljena predsedniku Milutinoviću. U informaciji je rečeno da se akcije MUP-a Srbije ne mogu kvalifikovati kao unutrašnji oružani sukob u smislu člana 3 Ženevske konvencije iz 1949, već da je u pitanju policijska akcija uperena ka suzbijanju terorizma: „Ovo razlikovanje je veoma bitno. Kvalifikovanje pomenutih događaja kao unutrašnjeg oružanog sukoba moglo bi da se protumači kao da se time implicitno priznaje tzv. Oslobođilačka armija Kosova kao zaraćena strana, što onda povlači određene međunarodno-pravne implikacije. Ovo je značajno i zbog uspostavljanja eventualne nadležnosti Međunarodnog krivičnog tribunala u Hagu jer je ovaj nadležan isključivo za krivična dela učinjena u oružanim (međunarodnim i unutrašnjim) sukobima, izuzev krivičnog dela genocida. Predlažemo da nadležni organi u javnim saopštenjima i zvaničnoj komunikaciji ne koriste termin oružani sukob, već da govore o akciji MUP-a na suzbijanju krivičnih dela“.⁸⁹

„Međunarodno-pravne implikacije“ od kojih se strahovalo, nagoveštene su 17. marta putem pisma koje je Luiz Arbur (Louise Arbour), glavna tužiteljka Tribunala u Hagu, uputila Miloševiću. Ona ga je obavestila da prikuplja informacije i dokaze „u vezi s nedavnim događajima na Kosovu, s namerom da se utvrdi da li postoji osnov da se smatra da su već počinjeni ili se upravo čine zločini“ koji spadaju u nadležnost suda Ujedinjenih nacija: „Ja sada iz nekoliko izvora tražim informacije o ovim događajima. U ovoj fazi zahtevam saradnju Vaše vlade tako što ćete mi hitno dostaviti izveštaj u kome se što je detaljnije moguće daje vladina verzija događaja. To će nam pomoći da procenimo da li postoji osnov da moja kancelarija sprovede dalju detaljnu istragu“.⁹⁰

Konkretno su tražena imena svih osoba koje su u martu 1998. ubijene na Kosovu, kao i pojedinsti o okolnostima njihove smrti: imena svih osoba koje su uhapšene, pritvorene ili na drugi način lišene slobode, kao i pojedinsti o okolnostima njihovog hapšenja ili pritvora, načinu na koji se prema njima postupalo tokom pritvora; imena svih osoba koje su povređene kao posledica čina bilo kog pripadnika vojne, paravojne, policijske, civilne ili neke druge vlasti SRJ/Srbije; imena svih osoba koje su na Kosovu seksualno napastvovane pod bilo kojim okolnostima; imena osoba koje su prisilno premeštene ili deportovane, bilo unutar Kosova ili na neko mesto

⁸⁸ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00078.

⁸⁹ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00955.

⁹⁰ Tribunal: Milošević, dokaz P315.1b.

van Kosova i pojedinosti o bilo kojoj imovini koja je na Kosovu eksproprisana ili uništena. Sve informacije trebalo je dostaviti do 25. marta 1998. godine.⁹¹

U deklaraciji od 18. marta, Milan Milutinović je poručio da je „oklevanje“ albanskih stranaka da učestvuju u dijalogu neopravdano i štetno: „Obraćam se liderima političkih partija albanske nacionalne manjine da, bez odlaganja ili uslovljava, otpočnu politički dijalog. U svojstvu predsednika Republike Srbije, spreman sam da budem garant takvih razgovora na principu očuvanja teritorijalnog integriteta i uključivanja u dnevni red pitanja samouprave na Kosovu i Metohiji u okviru Srbije. Samo dijalogom mogu da se postignu trajna rešenja svih problema, pri čemu je osnovno polazište ostvarivanje načela ravnopravnosti svih građana, uključujući i jednaka prava pripadnika nacionalnih manjina, u skladu sa najvišim međunarodnim standardima UN, OEBS-a i Saveta Evrope. Ističem svoje uverenje da budućnost građana na Kosovu i Metohiji nije u etničkom, verskom ili kulturnom zatvaranju i podelama, već u miru, ravnopravnosti, povezivanju i zajedničkom životu.“⁹²

Situacija je uzavrela 24. marta 1998. godine. U selu Dubrava, u opštini Đakovica, u prepodnevnom satima, napadnuta je patrola MUP-a Srbije. Poginuo je policajac Miodrag Otović. Kao pomoć upućene su jedinice policije iz Dečana i Đakovice „na koje je pre ulaska u selo Dubrave, iz zasede, izvršen napad ručnim bacačima i automatskim oružjem. Pripadnici policije upotrebili su oružje prema teroristima, organizovali poteru i uspeali da ih razbiju u manje grupe.“⁹³

Drugačiju sliku ove akcije dao je pukovnik Božidar Delić: „U akciji su učestvovala i tri helikoptera MUP-a, a njihovo navođenje i dejstvo je bilo veoma slabo. Akcija MUP-a trajala je do pada mraka. Jedinice MUP-a su zarobile jednog teroristu, a dvojicu ubili. Za vreme izvođenja akcije zaplenjena je veća količina naoružanja i municije. Karakteristično je da su strani novinari bili u rejonu izvođenja akcije, verovatno u kući terorista, snimajući samo otvaranje vatre i dejstvo pripadnika MUP-a i stanovništva koje je napuštalo okolna sela bežeći u šume, a nisu snimali dejstvo terorista. Po našoj proceni rezultata akcije MUP-a, smatramo da je ona izvedena neprofesionalno, sa rezultatima ispod svakog očekivanja. [...] Trenutna situacija negativno se odražava na moral srpskog i crnogorskog stanovništva. Deo onih koji imaju obezbeđen smeštaj na teritoriji Srbije je preselio pojedine članove porodica, a pojedini od njih traže sebi posao u Srbiji. Porodice koje nisu do sada obezbedile smeštaj, razmišljaju o prodaji imovine ili napuštanju teritorije. Dalja eskalacija i održavanje tenzija može da izazove masovna iseljavanja srpskog i crnogorskog stanovništva sa ovih prostora, a znamo da ih je ostalo u malom procentu, pa bi u tim uslovima odbrana teritorije bila bez ikakvog oslonca na stanovništvo.“⁹⁴

Grupa OVK se iz Dubrave povukla u selo Glođane, u opštini Dečani. Na ovom prostoru OVK je organizovana od strane brojnih pripadnika iz dve porodice Haradinaj. Kao vođu „diverzantsko-terorističke grupe“ Državna bezbednost Srbije

⁹¹ Isto.

⁹² Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00079.

⁹³ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁹⁴ Tribunal: Milošević, dokaz D300. 16. Izveštaj komandi Prištinskog korpusa Vojske Jugoslavije od 30. marta 1998. godine.

označila je braću Ramuša (1968) i Dauta Haradinaja (1968).⁹⁵ U njihovoj porodičnoj kući bio je smešten štab OVK za „Operativnu zonu Dukadžin“. Kada je patrola policije oko 15.45 sati došla ispred kuće porodice Haradinaj, „iz kuće je osuta paljba iz ručnog bacača i automatskog oružja, nakon čega je prispela pomoć patroli na koju je otvorena vatra i iz drugih kuća“. ⁹⁶ Teže su ranjena dva (Rajko Rajković i Siniša Vidić) a lakše pet policajaca.⁹⁷

Poginula su tri, uz dva ranjena, pripadnika „diverzantsko-terorističke“ grupe: „Raspolažemo saznanjima da se Hiljmi Haradinaj, zajedno sa svojim sinovima Ramušom, Dautom, Škeljzenom i Enverom, kao i sa ostalom užom porodicom, izvukao iz okruženja, te da je otišao u selo Jablanicu, opština Đakovica. Pored toga, raspoložemo saznanjima da je nakon sahrane poginulih pripadnika DTG [diverzantsko-terorističke grupe], u dva navrata u kasnim večernjim satima, u selu Glođane boravila grupa od osam naoružanih pripadnika DTG iz Jablanice kojom prilikom su izvršili počasnu paljbu nad njihovim grobovima“.⁹⁸

Prema podacima Tribunala, u aprilu 1998. u „Operativnoj zoni Dukadžin“ formirana je jedinica „Crni orlovi“. Njen komandant bio je Idriz Balaj. Do sredine aprila 1998. većina srpskog stanovništva izbegla je sa tog područja zbog nasilja i progona: „U roku od nekoliko dana posle 19. aprila 1998. snage OVK su s područja pod svojom kontrolom isterale ili pobile praktično sve preostale srpske civile“.⁹⁹

Prema podacima Državne bezbednosti Srbije, na području sela Jablanica nalazila se grupa od oko 200 vojno obučanih i dobro naoružanih članova „terorističke organizacije“. Među njima su bila i lica koja su tu došla posle akcije MUP-a Srbije u Drenici: „Na čelu ove organizacije nalazi se teroristički štab smešten u seoskoj džamiji u centru sela i u njoj je instalirana fiksna radio stanica. Po naređenju štaba, na svim ulaznim pravcima prema selu iskopani su rovovi i bunker, pripremljene su i postavljene prepreke i barikade u slučaju nailaska vozila MUP-a. Na svim prilazima selu i u široj okolini postavljene su straže (po šest lica) naoružane automatskim puškama, puškomi-traljezima i bombama. [...] Prema rasporedu koji je utvrdio štab, noćne patrole od 15 do 20 naoružanih terorista obučanih u maskirne uniforme, sa amblemom dvoglavog orla i oznakom UČK, patroliraju okolnim selima. Na jednoj livadi u selu Jablanica svakodnevno se, u vremenu od 15 do 17 časova, vrši obuka gađanja iz automatskog i drugih vrsta naoružanja koju izvodi 30-ak terorista koji su došli iz Drenice“.¹⁰⁰

⁹⁵ Bilo je ukupno petoro braće, a Ljuan, jedan od njih, poginuo je aprila 1997. u sukobu sa graničnom jedinicom Vojske Jugoslavije prilikom ilegalnog prenošenja oružja iz Albanije.

⁹⁶ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00151. Službena beleška odeljenja Resora državne bezbednosti iz Peći od 31. marta 1998. godine.

⁹⁷ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“.

⁹⁸ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00151. Službena beleška odeljenja Resora državne bezbednosti iz Peći od 31. marta 1998. godine. – Takođe 24. marta, u periodu od 14.30 do 17. 20 sati, napadnuta je kolona vozila MUP-a Srbije koja se kretala prema selu Rakitnica (u opštini Srbica). Napadi su izvršeni i na isturena policijska odeljenja Kastrati i Bare. Nije bilo povređenih pripadnika policije (Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00725. „Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području AP Kosova i Metohije u periodu januar – 7. jul 1998“).

⁹⁹ Tribunal: Haradinaj. Optužnica od 21. januara 2011. godine.

¹⁰⁰ Tribunal: Haradinaj, dokaz P00152. Službena beleška odeljenja Resora državne bezbednosti iz Đakovice od 30. marta 1998. godine.

Vlada Srbije optimistički je 31. marta zaključila da je došlo do poboljšanja bezbednosti na Kosovu i Metohiji i da su stvoreni povoljni uslovi za „stvarni politički proces“. Rečeno je i da je međunarodna zajednica povoljno ocenila poziv predsednika Milutinovića da se sva pitanja rešavaju političkim sredstvima i da je „nedvosmisleno“ osuđen terorizam i data podrška teritorijalnom integritetu Srbije: „Sve to je doprinelo porastu realizma i svesti kod građana na Kosovu i Metohiji, uključujući i kod ogromne većine pripadnika albanske manjine, da se sva pitanja mogu rešavati jedino direktnim dijalogom i političkim sredstvima. Vlada Srbije je konstatovala da se njenom pozivu na istinski, bezuslovan politički dijalog do sada još uvek nisu odazvali jedino predstavnici političkih partija albanske nacionalne manjine. Vlada, takođe, žali što uprkos pozivu međunarodne zajednice, ti predstavnici još uvek nisu osudili terorizam. Takav stav je štetan, pre svega, za interese pripadnika albanske nacionalne manjine. Jasno je da lideri albanskih političkih partija snose isključivu odgovornost što istinski dijalog, uprkos više puta ponovljenim pozivima Vlade Srbije, još nije počeo“.¹⁰¹

Stvarnost je imala drugačije lice. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija usvojio je 31. marta Rezoluciju 1160 u kojoj je osudio upotrebu „preterane sile od strane srpskih policijskih snaga protiv civila i mirnih demonstranata“ na Kosovu. Istovremeno su osuđene terorističke akcije Oslobođilačke vojske Kosova i „svaka spoljna podrška terorističkim aktivnostima na Kosovu, uključujući finansiranje, naoružavanje i obuku“. Savet bezbednosti je potvrdio opredeljenost svih zemalja članica UN za suverenitet i teritorijalni integritet SRJ i pozvao obe strane da odmah pristupe pregovorima. Od rukovodstva Albanaca je traženo da osudi sve terorističke akcije, kao i da „svi elementi u okviru zajednice kosovskih Albanaca treba da ostvaruju svoje ciljeve isključivo mirnim putem“. Na kraju je rečeno da se nasilje i terorizam na Kosovu mogu pobediti tako što će vlasti u Beogradu Albancima na Kosovu ponuditi „istinski politički proces“.¹⁰²

U ovom periodu OVK je dobila znatnu podršku među Albancima i ona je stalno rasla. Albanci su sada bili ujedinjeni u težnji ka nezavisnosti. Iako je uporno zagovaranje pasivnog otpora od strane DSK podstaklo uspon OVK kao militantne alternative, intenziviranje nasilja učvrstilo je podršku obema grupama, jer je albanska javnost prihvatila jednu ili obe u zajedničkoj borbi protiv Srbije.¹⁰³ Kada se u sukobe sa OVK aktivno uključila i Vojska Jugoslavije, istorija je postavila pozornicu za rat velikih razmera, okončan NATO intervencijom (operacija “Allied Force”) u prvoj polovini 1999. godine.

¹⁰¹ Tribunal: Milutinović, dokaz 1D00082.

¹⁰² Tribunal: Milutinović, dokaz P00455.B.

¹⁰³ James Gow, “The War in Kosovo, 1998–1999”, in: *Confronting the Yugoslav Controversies*, edited by Charles Ingrao and Thomas A. Emmert (Washington, D.C: United States Institute of Peace, 2009), 303–304.

Reference

- Gatalović, Miomir. „Prilozi za proučavanje iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije pod vlašću Josipa Broza Tita“. *Istorija 20. veka*, 1 (2024), 199–220. <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2024.1.gat.199-220>
- Gow, James. “The War in Kosovo, 1998–1999”. In: *Confronting the Yugoslav Controversies*. Edited by Charles Ingrao and Thomas A. Emmert, 302–345. Washington, D.C: United States Institute of Peace, 2009. <https://doi.org/10.2307/j.ctt6wq2r2.12>
- Judah, Tim. “The Kosovo Liberation Army”. *Perceptions. Journal of International Affairs*, 3, (2000), 61–77.
- Malići, Škeljzen. *Kosovo i raspad Jugoslavije*. Beograd: MOSTART d.o.o, 2014.
- Nikolić Kosta, i Srđan Cvetković. *Srbi i Albanci na Kosovu i Metohiji u 20. veku*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2014.
- Nikolić, Kosta. *Jedna izgubljena istorija – Srbija u 20. veku*. Beograd: Službeni glasnik, 2017.
- Nikolić, Kosta. *Jugoslavija, poslednji dani 1989–1992*. Knjiga prva: *Svi Srbi u jednoj državi*. Beograd: Službeni glasnik, 2018.
- Nikolić, Kosta. „Srpska dobrovoljačka garda u ratu u Hrvatskoj 1991: Novi prilozi za istoriju sprskih paravojnih formacija“. *Polemos*, 26 (2023), 329–361. <https://hr-cak.srce.hr/314538>
- Owen, David. *Balkanska odiseja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, 1998.
- Popović, Dragan. “Serbian Nationalism and Reforms in Yugoslavia 1980–1990: From Covered Benefit to Open Hostility”. *History in Flux*, no. 6 (2024), 41–57. <https://doi.org/10.32728/flux.2024.6.2>
- Ristanović R, Petar. „Koreni pobune – počeci organizovanja 'Oslobodilačke vojske Kosova'“. *Bratstvo: časopis Društva Sveti Sava*, vol. 26 (2022), 37–50. <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2022.26.3>
- Roberts, Ajvor. *Razgovori s Miloševićem*. Beograd: Službeni glasnik, 2012.
- Tripković, Đoko. „Kulminacija kosovske krize 1989–1999“. U: *Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000*. Urednik Nikola B. Popović, 203–227. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2000.

Kosta Nikolić, PhD

Principal Research Fellow, Institute for Contemporary History, Belgrade, Republic of Serbia

Email: kostasnikolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2451-8918

On the Beginning of the War in Kosovo and Metohija: January – March 1998.

Summary: The Kosovo War is treated by the international academic community as the final conflict in the tragic and complex disintegration of Yugoslavia at the end of the 20th century. It is also commonly accepted that due to the inflaming of ethnic tensions by the Serbian leadership, war was inevitable. However, the Serbian-Albanian conflict was much deeper and more complex. The centuries-old life of Serbs and Albanians in Kosovo was mainly reduced to the parallel life of their communities. In addition to the different historical position, this was also influenced by the deep contrasts between these two nations, primarily cultural and religious. In the modern era, Albanians in a significant majority did not support either the Yugoslav idea or the Yugoslav state. The Serbian-Albanian conflict was temporarily frozen during the breakup of Yugoslavia, so Serbs and Albanians missed the opportunity to resolve their national disputes after the fall of communism. Nationalism and xenophobia have deepened, Serbian-Albanian relations have been polarized in all spheres of life, and relations have been disrupted even where they once functioned well. The armed struggle of the Albanians was led by the Kosovo Liberation Army (KLA). It drew on deep historical traditions of resistance to Serbian rule in Kosovo, but did not adopt the “Marxist-Leninist” narrative characteristic of the post-World War II period. The KLA followed only a national framework – the struggle of the Albanians for an independent Kosovo. The conflict between the KLA and Serbian police forces escalated in February and March 1998. in the Drenica area. These events marked the beginning of a general war between Serbs and Albanians.

Keywords: Kosovo and Metohija, Ministry of Internal Affairs of Serbia, Kosovo Liberation Army, terrorism, Drenica, Adem Jašari